ACTIVITATEA PARTIDULUI NAŢIONAL ROMÂN DIN TRANSILVANIA ÎN PREAJMA ŞI ÎN PRIMII ANI DUPĂ DESĂVÎRŞIREA FĂURIRII STATULUI NAŢIONAL ROMÂN

M. MUŞAT şi V. PIUCĂ

Cadrul istoric şi social-politic în care s-a desfăşurat viaţa societăţii româneşti în preajma şi după desăvîrşirea procesului de realizare a statului unitar român a influenţat radical — în complexul importantelor deplasări, schimbări şi regrupări ale forţelor de clasă — rolul, tactica de luptă şi programul de activitate ale Partidului naţional român din Transilvania.

Împrejurările istorice deosebite în care luase fiinţă şi îşi desfăşurase activitatea pînă la desăvîrşirea procesului de formare a statului naţional unitar român [1], făcuseră ca, în perioada subjugării naţionale a Transilvaniei de către imperiul habsburgic, acest partid să se bucure de o mare influenţă în rîndul unor largi pături ale populaţiei româneşti din Transilvania. Această popularitate se explică prin faptul că pentru realizarea dezideratului unirii Transilvaniei cu România au militat largi pături sociale şi forţe politice, între care un rol însemnat l-a avut burghezia şi reprezentantul ei politic — Partidul naţional român. Acţionînd în cadrul programului de revendicări sociale şi naţionale ale poporului român de dincolo de Carpaţi, P.N.R. a reuşit să-şi creeze o largă popularitate şi sprijin de masă. Acest fapt a şi determinat conducerea P.N.R. ca, după Congresul de la Sibiu din 10 ianuarie 1905, să părăsească principiul „pasivităţii" [2], politică aplicată pînă atunci, şi să adopte tactica luptei parlamentare. Prin prevederile ce şi le-a fixat atunci, în program figurau o serie de revendicări sociale şi naţionale ca: recunoaşterea individualităţii politice a poporului român şi asigurarea dezvoltării sale etnice şi constituţionale; aplicarea în practică a legii cu privire la egala îndreptăţire a naţiunilor prin folosirea limbii materne în administraţie, justiţie şi şcoli, autonomia deplină a confesiunilor, a comunelor şi cultelor şi alegerea funcţionarilor din rîndul populaţiei; vot universal, garantarea dreptului de întrunire şi asociere, libertatea învăţămîntului, presei şi culturii româneşti, împroprietărirea ţăranilor prin vinderea în parcele, în condiţii favorabile, a moşiilor statului etc. [3], revendicări care corespundeau în general unor categorii sociale destul de largi.

Pe baza acestui program, P.N.R. îşi propune candidaţi pentru alegerile parlamentare din 1905 şi 1906, trimiţîndu-şi în parlament 15 deputaţi, care împreună cu cei 8 deputaţi slovaci şi 3 sîrbi s-au constituit în „clubul naţionalităţilor" condus de românul Teodor Mihaly. Declarînd că: *„Nu va abzice niciodată şi de dragul nimănui la drepturile şi aspiraţiile lor naţionale"*, această organizaţie politică a demascat, de la tribuna parlamentară, politica de asuprire naţională şi socială, cerînd asigurarea deplină a drepturilor popoarelor asuprite din monarhia habsburgică [4].

Subordonînd programul politic şi activitatea unuia din cele mai importante obiective spre care năzuiau masele largi ale naţiunii şi care îşi avea rădăcini istorice în lupta de veacuri a poporului pentru libertate, Partidul naţional român se prezenta în acea vreme ca o grupare politică menită să îndrume lupta maselor populare din Transilvania pentru realizarea dezideratelor sociale şi naţionale. *„Viaţa* — scria Mihai Popovici — *a creat partidului naţional din Ardeal concepţia interesului general pentru toate păturile, toate clasele cimentînd în acelaşi timp în conţinutul ideii naţionale şi ideea solidarismului politic"* [5].

Acest fapt a şi conferit, în această perioadă, P.N.R. o fizionomie socială şi de clasă destul de eterogenă. În rîndurile sale erau cuprinse elemente aparţinînd tuturor păturilor sociale ale

[1] Bazele P.N.R. s-au pus la conferinţa generală a celor 153 delegaţi din cele două partide româneşti din Banat şi Transilvania, create în anul 1869, care s-a ţinut între 12—14 mai 1881, la Sibiu (vezi T. V. Păcăţian „Cartea de aur", Sibiu, 1915, vol. III, p. 84).

[2] Tactica pasivismului a fost adoptată la cea de-a treia conferinţă a P.N.R. de la Sibiu din 1887. Aici s-a stabilit că doar în cazuri singulare şi numai cu asentimentul conducerii partidului se pot face unele excepţii.

[3] Teodor V. Păcăţian: „Cartea de Aur", Sibiu, 1915, vol. III, p. 169—171 şi 285.

[4] *Ibidem*, p. 215—218 (vezi şi discursurile deputaţilor români în parlamentul din Budapesta în aceeaşi operă, p. 241—294 şi următoarele).

[5] „Doctrinele partidelor politice", Bucureşti, f.a., pag. 262, articolul *Solidarismul politic* de Mihai Popovici.

https://biblioteca-digitala.ro

populației românești: țărănimii, micii burghezii orășenești, burgheziei și moșierimii. Relevînd acest aspect, Octavian Goga scria mai tîrziu: *„Fără a fi un partid propriu-zis și fără alt program decît ideea rezistenței naționale, noi am ocrotit sub acest drapel toate curentele. Se găseau alături de noi oameni de toate nuanțele: conservatori, burghezi, democrați și chiar socialiști, se înglobau diverse teorii, subordonate însă toate ideii unice care era: solidaritatea națională"* [6].

Trebuie însă subliniat că, cu tot programul său burghezo-democratic care-i asigura în această conjunctură istorică o bază socială și electorală mult mai largă și mai stabilă în comparație cu al celorlalte partide și grupări politice din România, și, în același timp, făcea posibil ca în organele de conducere ale acestuia să activeze și o serie de elemente cu vederi democratice, mai apropiate de interesele țărănimii, micii burghezii și ale altor pături sociale, P.N.R. reprezenta interesele burgheziei și moșierimii române din Transilvania. Prin însăși forța inegalității sociale, baza de clasă și tonul în conducerea Partidului național român le asigurau reprezentanții burgheziei și moșierimii ca și ai celorlalte elemente concentrate în jurul băncilor [7]. Sesizînd acest aspect, N. Iorga scria: *„În Ardeal inteligența grupată în jurul băncilor adesea necruțătoare, participă la exploatarea țărănimii... Această inteligență îmburghezită conducea partidul național"* [8].

Cum însă burghezia românească din Transilvania și elementele moșierești erau mult mai slabe economic și politic în raport cu burghezia și moșierimea națiunilor dominante, le determina să apeleze mai mult la sprijinul maselor, fapt pentru care acceptau mai ușor în programele lor politice unele revendicări burghezo-democratice radicale, toate subordonate însă, pentru moment, ideii eliberării naționale. Aceasta explică faptul că sub presiunea maselor populare și a elementelor cu vederi înaintate din P.N.R., conducerea acestuia accepta colaborarea cu forțele democratice, inclusiv cu socialiștii români. Așa de exemplu, unele personalități ca: Vasile Goldiș, Ion Slavici, Eugen Brota, O. Tăslăoanu, R. Ciorogaru și alții s-au pronunțat, într-o înțelegere încheiată la 5—9 august 1907 — la Băiceana — pentru conlucrarea, în scopul realizării revendicărilor naționale, atît cu socialiștii români și maghiari din Transilvania, cît și cu guvernul român. *„Vom căuta* — se arăta în această înțelegere — *legături... iar în ceea ce privește punctele comune din programele noastre fi vom sprijini, ba vom primi chiar o lucrare comună"* [9]. Așa cum vom vedea, însăși principiile democratice cuprinse în Hotărîrea Adunării de la Alba Iulia, erau o expresie a impunerii punctului de vedere al maselor populare și a conlucrării cu forțele democratice ale națiunii române.

Faptul că în acea perioadă conducerea P.N.R. a subordonat activitatea politică obiectivului suprem al luptei de eliberare națională, pentru care militau toate forțele progresiste ale societății românești, explică în mare parte de ce în sînul acestui partid — sub influența căruia se găseau clase și pături sociale cu interese diametral opuse — se resimt mult mai puțin contradicțiile social-politice și de clasă existente de fapt în însăși fizionomia sa. Disensiunile ivite între majoritatea membrilor din conducerea P.N.R. îmbrăcau, pentru primul moment, aspectul unor dispute privind modalitățile și căile de realizare a idealului național.

Războiul dezlănțuit de marile puteri imperialiste, accentuarea politicii reacționare a claselor dominante au ascuțit la maximum contradicțiile orînduirii capitaliste, ceea ce a determinat intensificarea mișcărilor sociale și de eliberare națională, desfășurarea unor profunde transformări revoluționare cu repercusiuni asupra evoluției ulterioare a numeroase state din Europa.

În momentul dezlănțuirii războiului, ideea unirii Transilvaniei cu România frămînta profund masele populare, clasele sociale de pe ambele părți ale Carpaților. Cercurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii au folosit aceste aspirații legitime ale poporului. După doi ani de neutralitate, guvernul român s-a alăturat coaliției imperialiste a Antantei, care promitea înfăptuirea deziderateului unirii Transilvaniei cu România. Poporul nostru nu a intrat în război cu intenții de cotropire și anexiune, ci în dorința realizării aspirațiilor sale profunde spre unire. Sînt semnificative în acest sens cuvintele lui Vasile Lucaciu: *„Noi nu voim subjugare, ci voim libertate; noi nu voim asuprirea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale de veacuri răpite cu nedreptul"* [10]. Aceasta explică în același timp entuziasmul cu care populația Transilvaniei a întîmpinat oștile române la trecerea acestora peste Carpați [11].

---

[6] Octavian Goga, „... Acești luptă Budapesta-București", București, 1933, p. 19.

[7] Așa, de exemplu, Iuliu Maniu, intrat în P.N.R. după anul 1900 și ajuns în 1919, în urma morții lui Gh. Pop de Băsești, președintele acestuia (vezi N. Iorga, „Istoria unei legende: Iuliu Maniu", Vălenii de Munte 1934, p. 33; Tudor Șavin: „Istoria unei figuri istorice", București, 1945, p. 8 și „Patria", anul I, nr. 10 din 13/26 februarie 1919), a fost la începutul activității sale avocatul și conducătorul unei bănci românești (I. Maniu, „Discursuri parlamentare, 29 mai — 31 iulie 1906", Blaj 1907, p. 47—48); era proprietar al unei mine de aur (I. Rusu Abrudeanu, „Aurul românesc", Buc., 1933, p. 196). Alexandru Vaida-Voievod avea o moșie de cîteva sute de ha la Olpret (I. Rusu Abrudeanu, „Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului regat", Buc. 1930, p. 296); Șt. Cicio-Pop, Aurel Vlad, M. Popovici și alți fruntași de seamă ai partidului erau președinți și membri în consiliile de administrație și de cenzori ale băncilor românești din Ardeal („Anuarul băncilor române", Sibiu, 1914, p. 89, 150, 152, 158, 216; „Revista economică", 1915, p. 106, 157 și 1919, p. 272). Vezi și V. Liveanu, *op. cit.*, p. 458.

[8] N. Iorga, „România contemporană de la 1904 la 1930", Buc. 1932, p. 289.

[9] „Studii" nr. 1/1968, p. 89—90.

[10] Arh. I.S.I.S.P., de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond problema națională dosar, 10, fila 58.

[11] Vezi Arhivele prefecturii poliției de frontieră regală ungară din Brașov, confidențial — personal, nr. 5672, „Gazeta Transilvaniei" an. V, nr. 175, și 185 din 1916; „Drapelul" — Lugoj, nr. 28 din 1916.

https://biblioteca-digitala.ro

Condiţiile deosebit de complexe din perioada primului război mondial determină schimbarea tacticii Partidului naţional român, conturarea şi mai pregnantă în conducerea sa a curentelor privind căile şi modalitatea de înfăptuire a dezideratului naţional. La începutul războiului, conducerea P.N.R. dă o declaraţie prin care anunţă suspendarea activităţii sale politice militante, „motivînd" aceasta prin imposibilitatea *„Comitetului partidului naţional român de a se mai întruni sau de a mai putea face enunciaţiuni în numele poporului român"* [12].

Cu privire la modul de soluţionare a problemei unităţii naţionale constatăm în conducerea P.N.R. orientări diferite. Gruparea în fruntea căreia se găseau Aurel C. Popovici, Al. Vaida şi Teodor Mihaly, îşi intensifică activitatea pe linia vechii lor concepţii a rezolvării problemei naţionale a românilor prin autonomie în cadrul „Statelor Unite ale Austriei Mari". Astfel, la puţin timp după izbucnirea războiului, T. Mihaly — vicepreşedinte al P.N.R. — lansează un apel prin care cerea populaţiei româneşti *„. . . să-şi facă datoria faţă de tron şi patrie"*, să îndeplinească legile excepţionale, prestaţiile de război şi să stea în linişte. [13] În acelaşi sens, Al. Vaida declara că: *„Românii din Ungaria au alergat cu entuziasm sub steaguri, ceea ce constituie o dovadă strălucită despre credinţa dinastică şi dragostea de patrie a poporului român"* [14], iar în 1916, după intrarea României în război el spunea: *„Este indicată nu distrugerea monarhiei habsburgice, ci întărirea ei plină de vigoare şi ataşarea la ea a Regatului României"* [15]. Această idee o susţine Vaida pînă în vara anului 1918.

Majoritatea conducătorilor P.N.R. se situau însă pe poziţia respectării programului din 1905 şi cel prezentat în 1915 la tratativele cu Tisza şi a declaraţiei făcute la începutul războiului de suspendare a activităţii politice militante. Criticînd această poziţie, Balcaş Lucian spunea în 1916: *„. . . lupta pe terenul legalităţii a devenit o dogmă a politicii Partidului naţional român. Orice acţiune a românilor trebuie încadrată în programul partidului. Deşi au fost români, ardeleni care au arătat că exagerarea acestei dogme nu aduce nici un bine, nu s-a renunţat încă la ea"* [16].

Această poziţie de pasivitate şi expectativă politică, promovată de curentul de centru din conducerea P.N.R., este pusă în evidenţă de declaraţia făcută în martie, 1915, de Iuliu Maniu, prin care acesta încerca să explice ataşamentul şi sprijinul poporului român faţă de acţiunile războinice ale monarhiei habsburgice: *„Poporul românesc din Transilvania, îndemnat de simţul său de datorie şi de instinctul său de conservare, (. . .) în conformitate cu tradiţiile sale seculare, a satisfăcut pe deplin şi în aceste zile de grea încercare, datoriile sale cetăţeneşti . . ."* [17].

Curentul mai radical reprezentat prin Octavian Goga, Vasile Lucaciu, V. Stoica ş.a. milita pentru unirea necondiţionată a Transilvaniei cu România. În 1914 aceştia îşi dau demisia din Comitetul Executiv al P.N.R. declarînd că *„programul Partidului naţional român nu mai corespunde exigenţelor naţionale impuse de împrejurările schimbate"* [18] şi trec în România. În 1915 O. Goga declara că: *„de un deceniu şi mai bine concepţia politică din Ardeal vedea în Bucureşti centrul de greutate al sorţii întregului românism"* [19]. Această concepţie exprima de fapt năzuinţele de veacuri ale poporului român din Transilvania, care milita pentru acţiuni deschise, hotărîte, în vederea unirii. În cuvîntul său la Congresul românilor de peste hotare, care a avut loc la Bucureşti în martie 1915, Vasile Stoica exprimînd voinţa poporului român spunea: *„Conştiinţa aceasta a unităţii, dorul acesta de a face parte dintr-o Românie măreaţă şi liberă, nu-i rezultatul împrejurărilor sub care se cutremură Europa astăzi, nu s-a trezit deodată în sufletul neamului nostru, ci e o urmare a unui întreg trecut de suferinţe şi frămîntări, e rezultatul unor lupte de aproape 200 de ani, purtate pentru apărarea fiinţei noastre etnice şi teritoriului nostru ocrotitor . . . căci năzuinţa spre unitate politică, în care să fie cuprins tot neamul românesc, şi ale cărei graniţe să fie acolo unde sînt graniţele graiului nostru, trăieşte astăzi tot aşa de puternic în cel din urmă ţăran din Maramureş, sau din Bihor, cum trăieşte în cele mai distinse personalităţi ale neamului"* [20].

La mitingul care a avut loc în ziua de 15 iunie 1915 la Arenele Romane din Bucureşti, unde masele şi-au exprimat hotărîrea lor de a lupta împreună cu fraţii lor de peste Carpaţi pentru realizarea idealului lor naţional, V. Lucaciu, sintetizînd această năzuinţă a tuturor românilor spunea: *„Aici constatăm cu nespusă bucurie mărturisirea sărbătorească, şi în cuvinte şi în fapte, că avem aceeaşi obîrşie, aceeaşi limbă şi lege şi că suferinţele şi prigonirile neamurilor trecute n-au putut să şteargă din inimile noastre sentimentul de frăţească iubire şi conştiinţă, că avem dreptul de a ne uni într-o singură ţară, să trăim sub aceeaşi obîlduire românească"* [21].

Luptele sociale şi de eliberare naţională au căpătat în acea perioadă un puternic impuls prin victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, moment de cotitură în istoria universală. Sub impulsul înfrîngerilor militare şi a luptelor de eliberare naţională se destramă imperiul habsburgic. Aceste două evenimente pe plan internaţional au favorizat lupta poporului român pentru impli-

---

[12] „Românul", 12 august 1914, vezi şi „Adevărul", 25 oct. 1915.
[13] „Gazeta Transilvaniei", 1 august 1914.
[14] „Gazeta Transilvaniei", 9 august 1914, vezi şi I. Rusu-Alexandru „Păcatele Ardealului . . . " pag. 204 – 205.
[15] „Oesterreichische Rundschau", Viena, 13 septembrie 1916.
[16] „Adevărul", 7 iulie 1916.
[17] „Gazeta Transilvaniei" – 27 martie 1915.
[18] Arh. I.S.I.S.P. de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond problema naţională, dosar X, fila 54.
[19] „Adevărul", 1 ianuarie 1915.
[20] „Congresul românilor de peste hotare aflători în ţară", Bucureşti, 15 martie 1915, p. 24 – 29.
[21] „Dimineaţa", 17 iunie 1915.

https://biblioteca-digitala.ro

nirea aspirațiilor sale de veacuri — făurirea statului național unitar. „*Gravitația ardelenilor către vechiul regat și tendința vechiului regat de a se uni cu Ardealul* — scria I. Clopoțel — *s-au întîlnit în clipa istorică a prăbușirii monarhiei austro-ungare, pentru ca unitatea națională să se pecetluiască în mod indisolubil în cea mai desăvîrșită aspirație a independenței de stat*" [16].

Și într-adevăr, uriașele manifestații, demonstrații și greve organizate în tot cursul anului 1918 [17], miile de voluntari înrolați în lupta pentru cauza întregii țări, sprijinul acordat de cercuri din ce în ce mai largi din vechea Românie, în fruntea lor aflîndu-se intelectuali și oameni politici burghezi ca Nicolae Iorga, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, M. Sadoveanu, dr. I. Cantacuzino, ca și al Consiliului Național Român de la Paris în frunte cu Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Traian Vuia, Octavian Goga, Vasile Lucaciu ș.a., sînt numai cîteva fapte care exprimau voința de unire a întregii națiuni române. Așa, de exemplu, proclamația conferinței de la Darnița, din 26 aprilie 1917, a reprezentanților românilor transilvăneni, avea să exprime în fața lumii întregi voința nestăvilită de autodeterminare a poporului român din Transilvania, de unire necondiționată a acestuia cu România. În proclamație se sublinia: „*. . . noi care sîntem formați după limbă, după structură socială și după esența noastră etnică și politică ca un stat indivizibil, împreună cu celelalte părți componente ale națiunii române, cerem cu nesăbuită hotărîre unirea noastră cu România liberă, pentru a forma un singur stat național român, care trebuie să aibă la bază cele mai largi principii democratice*" [18]. Apoi, în Proclamația de la Iași din 6 octombrie 1918, adoptată la marea manifestație din Piața Unirii, organizată cu ocazia sosirii primelor detașamente de voluntari români transilvăneni, se spunea „*. . . Cerem să fim eliberați de sub jugul monarhiei austro-ungare și sîntem hotărîți să luptăm prin toate mijloacele și pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național, și liber*" [19].

Toate acestea demonstrau că mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania se apropia, către finele anului 1918, de punctul culminant. Puternica mișcare de masc cu caracter burghezo-democratic ridica marile probleme ce stăteau în fața poporului român: eliberarea de sub jugul imperiului habsburgic, unirea cu România, reforma agrară, drepturi democratice, egalitate și libertate națională pentru naționalitățile conlocuitoare etc.

Referindu-se la faptul că poporul român este hotărît să trăiască în frăție cu celelalte naționalități de pe teritoriul patriei noastre, în manifestul Marelui sfat al națiunii române din 18 noiembrie 1918 se spunea: „*Națiunea română din . . . Transilvania nu dorește să stăpînească alte popoare . . . Pe teritoriul ei strămoșesc națiunea română este gata a asigura fiecărui popor libertatea națională în stat liber și independent . . . care să asigure tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condițiilor de viață, unicul mijloc al desăvîrșirii omenești*" [20]. În această conjunctură internă, la care se adaugă condițiile externe favorabile [21], burghezia română din Transilvania sub presiunea avîntului nestăvilit al luptelor revoluționare este împinsă alături de masc în cadrul mișcărilor pentru realizarea unității de stat, obligată fiind să înscrie în platforma ei politică satisfacerea unora din revendicările sociale ale muncitorilor și țăranilor. Pe aceste temeiuri s-a realizat înțelegerea în vederea unei acțiuni comune între reprezentanții Partidului național român și ai Partidului social-democrat din Transilvania.

Forțele de bază ale burgheziei române urmăreau să-și păstreze pozițiile economice și de clasă în cadrul acestei mișcări, considerîndu-se ca „*reprezentantă unică, autorizată să vorbească în numele poporului român din Transilvania și Banat*" [22]. După ce, la sfîrșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie, conducerea P.N.R. ia contact, în problemele unității naționale, cu reprezentanții mișcării socialiste — forța cea mai activă în lupta împotriva asupririi sociale și naționale — în zilele de 12—13 oct., Comitetul Executiv al P.N.R. ține la Oradea, în casa dr. Aurel Lazăr, o ședință unde s-a elaborat o declarație cu privire la dreptul de autodeterminare a Transilvaniei, în care printre altele se spunea: „*Pe temeiul firesc, că fiecare națiune poate dispune și hotărî singură și liber de soarta sa . . . națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul ca liberă de orice înrîurire străină să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere*" [23].

---

[16] I. Clopoțel, „Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România", Cluj, 1926, p. 6.

[17] În legătură cu aceasta, vezi, art. *Lupta revoluționară a maselor, factor hotărîtor în unirea Transilvaniei cu România*, în revista „Studii", XI, 1958, nr. 6.

[18] Arh. M.F.A., fondul Marelui cartier general, dosar nr. 22, f. 1, 158—160.

[19] „Marea unire de la 1 decembrie 1918", București, 1 dec. 1934 „Societatea ASTRA", p. 28.

[20] *Ibidem*, p. 41—44.

[21] Sub presiunea luptei revoluționare a maselor populare, la sfîrșitul anului 1918 edificiul putred al monarhiei austro-ungare s-a prăbușit. La 28 octombrie a fost proclamat statul independent al cehilor și slovacilor. La 28 oct. Croația, Slavonia, Dalmația și Slovenia se despart de Austro-Ungaria și-și constituie o conducere proprie, unindu-se apoi la 10 decembrie cu Serbia și formînd statul iugoslav. La 7 noiembrie Polonia își recucerește independența de stat, iar în 9 noiembrie este răsturnat împăratul Wilhelm al II-lea și proclamată Republica Germană. La 11 noiembrie este înlăturată monarhia și în Austria și a doua zi proclamată Republica Austria, iar la 16 noiembrie, în fața reprezentanților Consiliului național central și a celor din provincie are loc proclamarea Republicii Ungare (vezi „Destrămarea monarhiei austro-ungare", p. 48).

[22] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 38.

[23] Vezi „Marea Unire de la 1 decembrie 1918", Biblioteca „ASTRA" București, 1943, p. 24—25 și I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 39—40. Această declarație privind dreptul la autodeterminare va fi citită de Al. Vaida în parlamentul din Budapesta la 18 oct. 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

După noi contacte între conducerea P.S.D. și P.N.R., la 31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, *„ca unicul for care reprezintă voința poporului român"*, format din șase social-democrați: Tiron Albani, Ion Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Baziliu Surdu și șase reprezentanți ai P.N.R.: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihaly, Ștefan C. Pop, Al. Vaida, Aurel Vlad [30].

Pe întreg teritoriul Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale, care activau conform ordinelor C.N.R. [31]. Ele au jucat un important rol organizatoric și propagandistic, au dirijat procesul de organizare a luptei maselor populare. Aceste organe ale mișcării burghezo-democratice românești din Transilvania reflectau și ele în compoziția lor întreaga complexitate a acțiunilor politice desfășurate de diferite grupuri ale burgheziei, care încercau să-și impună și să-și susțină mai bine interesele în programul de reforme ce urma să fie adoptat în adunarea de la Alba Iulia.

Reprezentanți ai P.N.R., în frunte cu V. Goldiș, care se situau pe poziții mai radicale, patriotice, militau alături de socialiști pentru introducerea în Declarația ce urma să fie prezentată maselor la Alba Iulia, unele revendicări sociale. Alții, mai ales partea conservatoare, grupată în jurul lui T. Mihaly și Al. Vaida, s-au opus cu înverșunare înscrierii lor în acest document. Mai mult, ei își manifestau dorința de a se renunța la convocarea adunării naționale [32], de teama mișcării maselor.

După constituire, Consiliul C.N.R. trimite la Iași o delegație cu scopul de a prezenta guvernului român punctul său de vedere. Andrei Popovici, declara cu acest prilej: *„Am fost delegat de Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Ungaria să aduc guvernului român o scrisoare. Printr-însa cerem cu toții ceea ce am cerut și în ținuturile noastre de o sută de ani, dezrobirea și Unirea cu România"* [33].

Sub presiunea avîntului revoluționar al maselor, a socialiștilor români, Consiliul național anunță, la mijlocul lunii noiembrie, convocarea marii adunări de la Alba Iulia pentru 1 decembrie, *„chiar împotriva încercărilor aripii de dreapta din conducerea P.N.R., care cereau în ultimul moment să se renunțe la adunare"* [34]. *„Interesul superior politic* — scria I. Clopoțel — *cerea ca masele poporului românesc să-și manifeste voința de autodeterminare încă sub jugul de sclavie"* [35].

Și într-adevăr, la chemarea C.N.R. — care constituia de fapt primul guvern român din Transilvania — s-au strîns pe „Cîmpul lui Horea" peste o sută de mii de oameni: muncitori, țărani, meseriași, intelectuali, veniți din toate colțurile pămîntului românesc, să consfințească actul legic, progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. Din cei 1 228 de delegați aleși prin vot deschis de cercurile electorale sau organizațiile politice și instituțiile românești din Transilvania [36], 150 erau delegați ai social-democrației române, partea cea mai activă pentru realizarea unirii, care reprezenta pe cei aproape 60 000 de muncitori organizați [37]. Pe drept cuvînt I. Clopoțel scria: *„Printre susținătorii cei mai tenaci ai unei adunări generale a românilor ardeleni, cu orice preț gata și la orice sacrificii, erau ei, socialiștii români, inimoși, generoși și dornici să întemeieze o țară românească model de democrație și civilizație"* [38].

În fața acestei mase de oameni va citi Vasile Goldiș, la 1 decembrie 1918, istorica Declarație de la Alba Iulia, document remarcabil al Unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele sociale ale poporului român din Transilvania. Acest document va constitui pentru o vreme platforma programului politic al P.N.R., trîmbițat de liderii acestui partid pentru a-și păstra și asigura în continuare influența în mase, mai ales în rîndurile țărănimii și ale micii burghezii.

Elaborată în condițiile creșterii avîntului revoluționar, exprimînd punctul de vedere al forțelor populare, al socialiștilor români, cărora li s-au alăturat elementele cu orientare democratică din conducerea P.N.R., cu privire la unitate, libertate socială și națională, Declarația de la Alba Iulia poate fi apreciată ca un program burghezo-democratic, care cuprindea în linii mari o serie de probleme importante ce se cereau rezolvate în cadrul statului unitar român.

Exprimînd voința și hotărîrea întregului popor român de a realiza unitatea statului român, Declarația adoptată la Alba Iulia cuprindea în cele nouă puncte programatice [39], unele prevederi cu un caracter larg democratic. Astfel, după ce la punctul I se arată că: *„Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918 decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dînșii cu România"*, în celelalte erau înscrise principiile fundamentale care trebuiau să stea

---

[30] „Adevărul" 21 oct./3 nov. 1918; vezi și „Marea Unire de la 1 decembrie 1918", p. 29.
[31] În acest sens vezi I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 66 – 67.
[32] Kiritescu, „Istoria războiului pentru întregirea României 1916 – 1918". București, Ed. II, f.a., p. 374.
[33] „Izbînda", 21 nov. 1918.
[34] Vasile Goldiș, „Discursuri rostite în preajma Unirii", București, 1928, p. 21. În ziua de 10/23 nov., ziarul „Românul" a apărut cu un titlu pe toată pagina: *„Toată suflarea românească să grăbească spre Alba Iulia la 1 decembrie 1918"*.
[35] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 103 – 104.
[36] Vezi Tiron Albani, „Douăzeci de ani de la Unire. Monografie comemorativă a Unirii", vol. I, „Cum s-a făcut Unirea", Oradea, 1938, p. 225 – 228.
[37] Șt. Titel-Petrescu, „Socialismul în România", București 1940, p. 303 – 304.
[38] I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 113.
[39] Vezi *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918* în „Acte și documente", p. 6; „Românul" din 3 – 10 dec. 1918; Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 121 – 123.

https://biblioteca-digitala.ro

la baza alcătuirii noului stat român: deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare, înfăptuirea desăvîrșită a unui regim democratic în toate domeniile vieții publice, votul obștesc, direct, egal, secret, în mod proporțional pentru ambele sexe de la vîrsta de 21 de ani, pentru comune, județ ori parlament; desăvîrșita libertate a presei, de asociere și întrunire; reformă agrară radicală avînd ca scop nivelarea socială și potențarea agriculturii etc. Pentru muncitorii industriali se prevedeau *„aceleași drepturi și avantaje care sînt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus"* [40].

Exprimînd dorința generală a poporului ca unitatea națională să fie însoțită de o pace dreaptă între națiuni, Declarația se adresa viitorului Congres de pace, cu recomandarea să *„înfăptuiască comunitatea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari sau mici deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru reglementarea raporturilor internaționale"* [41]. În acest spirit, Adunarea Națională saluta cu iubire și entuziasm eliberarea națiunilor: cehoslovacă, austro-ungară, iugoslavă, polonă și ruteană, subjugate pînă atunci imperiului habsburgic.

Unirea Transilvaniei cu România constituie un moment important în istoria patriei noastre, înfăptuit prin voința unanimă a maselor populare, a întregii națiuni. Acest act a avut o mare importanță în dezvoltarea societății românești moderne, în închegarea forțelor revoluționare și progresiste care în frunte cu clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist au răsturnat regimul burghezo-moșieresc, au lichidat exploatarea și au edificat o nouă orînduire socială.

Analizînd activitatea P.N.R. din perioada de după unire, constatăm faptul că, dat fiind întărirea în conducerea sa a curentului de dreapta, principalele prevederi din documentele elaborate la adunarea de la Alba Iulia nu au fost aplicate. Fără îndoială, înfăptuirea imediată a acestora ar fi avut o și mai puternică înrîurire asupra evoluției întregii vieți economice, sociale și politice a statului unitar român.

Măsurile adoptate, conform cărora reformele trebuiau să se înfăptuiască abia în urma votului „ Adunării constituante a României întregite "[42], clauză la care se adăuga și aceea a menținerii unei *„ autonomii provizorii a Transilvaniei pînă la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal "*[43], nu erau altceva decît măsuri preventive luate de elemente burgheze din conducerea P.N.R. pentru a atenua și ciunti aplicarea acestor prevederi și în același timp, de a bara — pînă își vor consolida situația economică și politică — drumul și influența burgheziei din vechea Românie, mai ales în condițiile cînd la ordinea zilei se punea problema naționalizării capitalului străin. În același timp, prin „ regionalismul patetic " și atitudinea de expectativă față de viața politică din vechiul regat — pe care conducerea P.N.R. a adoptat-o mai ales la începutul perioadei de care ne ocupăm — se încerca posibilitatea menținerii *„ solidarismului politic și a omogenității partidului "*, asigurată într-un fel sau altul pînă acum. Sesizînd această poziție a conducerii P.N.R., Octavian Goga nota: *„Ei considerau că rămînînd într-o singură tabără politică, vor putea lua parte la toate guvernele, punîndu-se deasupra fluctuației politice din vechiul regat și devenind astfel arbitrii permanenți ai situației "*[44].

Numai că, dezvoltarea vieții economice și politice a României postbelice va face imposibilă folosirea acestei manevre. Condițiile deosebit de complexe ale vieții politice vor obliga P.N.R. să se încadreze în procesul frămîntărilor și regrupării forțelor de clasă, iar conducerea lui *„ să se plimbe pe întreaga claviatură a politicii noastre, de la extrema stîngă la extrema dreaptă, lăsînd la fiecare poartă o propunere de fuziune sau colaborare "*[45].

În același timp, trebuie subliniat că tocmai unele clauze echivoce și formulări vagi, înscrise în Declarația de la Alba Iulia — mai ales în privința „ autonomiei provizorii " și a reformelor cu caracter democratic — vor fi speculate de vîrfurile de dreapta din conducerea P.N.R. în scopul asigurării pozițiilor lor economice și politice împotriva penetrației de interese ale vîrfurilor burgheziei din vechea Românie, cît și pentru a amîna și atenua treptat conținutul democratic al reformelor.

Lipsa de consecvență a reprezentanților curentului mai radical și a celui de centru din conducerea P.N.R., precum și retragerea social-democraților din Marele sfat și Consiliul dirigent a dus la consolidarea pozițiilor și preponderența elementelor conservatoare atît în conducerea P.N.R. cît și în organele administrației de stat. Aceasta a ușurat posibilitatea preluării după 1 decembrie 1918, de către ele, a puterii politice în Ardeal și a dus la tergiversarea, pentru o perioadă de timp, a legiferării și aplicării reformelor democratice, îndeosebi reforma agrară și electorală. Așa se și explică de ce Decretul regal din ianuarie 1919 care consfințea Unirea Transilvaniei cu România nu mai amintea nimic de înfăptuirea hotărîrilor votate în Adunarea de la Alba Iulia[46]. Cu toate aceste încercări, cursul dezvoltării istorice, lupta și frămîntările maselor populare, cerințele obiective ale dezvoltării economice și social-politice a statului unitar

[40] Vezi *Marea Adunare Națională* . . . p. 122.
[41] *Ibidem*, paragraful IV.
[42] *Ibidem*, paragraful II.
[43] *Ibidem*.
[44] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 138.
[45] *Ibidem*, p. 183.
[46] Vezi Decretul Regal, Arhivele Statului București, Arhiva istorică centrală, fond Casa Regală, dosar 19/1919, f. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

român vor duce la spargerea „ *solidarismului și regionalismului politic ardelean* ", impunînd conducerii P.N.R. o revizuire radicală a tacticii și programului său politic.

Activitatea P.N.R. în perioada decembrie 1918—aprilie 1920

Odată cu unirea Transilvaniei cu România, vechiul program al Partidului național, adoptat în 1905, fiind depășit, clauzele declarației de la Alba Iulia au fost prezentate ca un nou program de activitate al P.N.R.

În baza prevederilor Declarației, s-a stabilit ca pînă la convocarea Constituantei întregii țări, în locul Consiliului Național Central dizolvat, conducerea provizorie „ autonomă " a Transilvaniei să fie preluată de Marele Sfat Național Român, format din 150 de membri din care 30 erau reprezentanți ai muncitorimii socialiste[47]. Din sînul Marelui Sfat a fost ales Consiliul Dirigent, un fel de guvern provizoriu, compus din 15 membri, care urma să activeze independent de guvernul de la București, în afară de ministerul de externe și de război[48].

O analiză succintă privind componența membrilor aleși în Marele Sfat și în Consiliul Dirigent, în momentul constituirii acestora, ne duce la concluzia că deși din aceste organisme făceau parte și unii intelectuali democrați mai apropiați de țărănime și mica burghezie, care tindeau la înfăptuirea consecventă a reformelor înscrise în declarația de la Alba Iulia, ca: Vasile Goldiș, Vasile Lucaciu, Ion Suciu, Valeriu Branițe, Emil Hațeganu, Aurel Lazăr etc., baza de clasă a acestora era asigurată de vîrfurile de dreapta ale burgheziei și moșierimii române din Transilvania.

Încercînd să justifice compoziția socială și de clasă a organismelor respective, în fața criticilor privind lipsa de reprezentare fidelă a tuturor forțelor și categoriilor sociale ale poporului[49], care au contribuit prin lupta lor la eliberarea socială și națională, oficiosul P.N.R., „ Patria ", motiva: „ *Oamenii se judecă în politică, nu după funcția existențială ci în lumina crezului lor politic. Să nu se uite că realizîndu-se dorința dv. și alcătuindu-se Marele Sfat în parte covîrșitoare din țărani, el ar începe să semene în chip primejdios a soviet țărănesc*" [50]. Așadar, spectrul revoluției, teama de lupta poporului au determinat conducerea P.N.R. ca, pe lîngă unele măsuri represive, să adopte în această perioadă o politică de promisiuni ce se reducea în esență la amăgirea maselor cu unele decrete și legi, care anunțau repetat pregătirea reformelor, sub învelișul cărora se ascundea de fapt ideea tergiversării pe cît posibil a realizării lor practice. Aceasta caracterizează în esență întreaga activitate desfășurată de Consiliul Dirigent în perioada decembrie 1918 — aprilie 1920, pe care liderii P.N.R. nu încetau să-l prezinte ca o „ *emanație a voinței naționale manifestată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia*" [51].

Trebuie însă precizat că prin această formulă de „ autonomie a Transilvaniei " și de conducere a ei sub formula Marelui Sfat și a Consiliului Dirigent nu se urmărea în fapt o independență absolută a acestei provincii față de România, lucru de altfel imposibil de realizat, dacă ne gîndim la evoluția obiectivă a procesului de dezvoltare istorică a țării, ca și la năzuințele și lupta de secole a maselor populare pentru unitate națională. Aceasta constituia — așa după cum am mai arătat — o străduință a vîrfurilor claselor dominante din Transilvania de a folosi situația de moment pentru a-și consolida pozițiile în toate sectoarele de activitate amenințate pe de o parte de creșterea valului revoluționar al maselor populare, care cereau cu insistență înfăptuirea unor reforme democratice radicale, iar pe de altă parte, de teama lor că înfăptuirea imediată a unității administrative a statului ar avea urmări nefaste asupra situației lor economice și politice în curs de consolidare, prin acapararea acestora de către burghezia și moșierimea din vechea Românie. Pentru vîrfurile burgheziei din Transilvania, locul contradicției cu burghezia dominantă străină l-a luat, după desăvîrșirea unității de stat, contradicția cu marea burghezie din vechea Românie, mult mai consolidată din punct de vedere economic decît ea. De aici toate eforturile ei de a menține conducerea administrativă a Transilvaniei, fie și sub formula unei „ guvernări interimare ". În expozeul făcut în fața Marelui Sfat, Iuliu Maniu nu se sfia să declare printre altele că: „ *. . . din momnt ce s-a declarat independența națională a acestor teritorii și unirea lor pe veci, am avut și avem și dreptul și dorința de a guverna*" [52].

---

[47] Vezi Ștefan Titel-Petrescu, „Socialismul în România", București 1943, p. 303 – 334 și Iuliu Maniu, „Unirea Ardealului", București, 1932, p. 25.

[48] Din „Consiliul Dirigent", ales la 2 dec. 1918 și aprobat prin Decretul Regal nr. 3572 din 13 dec. 1918, făceau parte: Iuliu Maniu – președinte, Vasile Goldiș – vicepreședinte, Vasile Lucaciu, Șt. C. Pop, Valeriu Branițe, Al. Vaida, Aurel Vlad, Ion Suciu, Octavian Goga, Victor Bontescu, Aurel Lazăr, Romul Boilă, Emil Hațeganu și doi reprezentanți ai Partidului Socialist: Ion Flueraș și Iosif Jumanca (Vezi: I. Maniu, *op. cit.*, p. 37 și I. Clopoțel, *op. cit.*, p. 128).

[49] Relevînd acest fapt, ziarul „Unirea" scria: „*Lista membrilor Marelui Sfat cuprinde un număr covîrșitor de avocați, în vreme ce celelalte categorii ale poporului: profesori, învățători, preoți, medici, țărani n-au fost reprezentați potrivit importanței politice și sociale ce le-a revenit în trecut cît și în prezent. Marele Sfat nefiind oglinda fidelă a poporului, el nu va ține seama de factorii reali ai luptei noastre*" (vezi „Unirea", anul I, nr. 18 din 14 ianuarie 1919).

[50] *Membrii Marelui Sfat*, „Patria", anul I, nr. 21, din 9 martie, 1919.

[51] „Neamul Românesc", anul XV, nr. 73 din 10 aprilie 1920, p. 2.

[52] „Patria", anul I, nr. 139, din 9 august 1919. În aceeași ordine de idei, Sever Dan – secretar general al P.N.R. – declara cu puțin timp înainte: „*În esență, programul P.N.R. prevede asigurarea prin instituții cu caracter autonomist, a libertății economice, culturale și politice. Nu ne trebuie o unificare administrativă a provinciilor cu vechiul Regat, ci o reorganizare a țării întregite*" („Patria", anul II, nr. 101, din 14 mai 1919).

https://biblioteca-digitala.ro

Eforturile depuse de fruntaşii P.N.R. pe această linie, se explică şi prin faptul că, după realizarea idealului naţional — pînă acum cheia de boltă a programului şi activităţii lor politice — se punea problema găsirii unui „ nou crez politic " în sfera căruia să poată păstra „ solidarismul politic " şi „ omogenitatea " acestui partid, mai ales în condiţiile unor puternice frămîntări şi regrupări ale forţelor de clasă ce au avut loc în primii ani ai României postbelice. Aşa se explică încercarea lor de a se erija în singurii elaboratori şi realizatori ai proclamaţiei adoptate la Alba Iulia [63]. „ *Orfan de orice doctrină* — scria Octavian Goga — *partidul naţional român a luat punctele de la Alba Iulia care reprezentau principiile politice ale unui popor, prezentîndu-le ca program obişnuit al unui partid politic*" [64]. Tocmai prin această prismă trebuie privită activitatea Consiliului Dirigent în perioada de care ne ocupăm, activitate care a coincis pe deplin cu programul şi doctrina partidului, cu tactica şi maşinaţiunile lui. Aşa de exemplu, analizînd programul agrar al P.N.R., putem observa că în condiţiile impetuosului val al mişcărilor revoluţionare ale muncitorimii şi ţărănimii s-a precizat, la începutul lunii noiembrie 1918, că: *„ţăranii vor primi pămînt* " [65]. Liderii P.N.R. au fost obligaţi să accepte includerea — şi în declaraţia de unire de la Alba Iulia — a înfăptuirii unor transformări democratice, printre care „ reforma agrară radicală ", deoarece masele ţărăneşti — aşa cum arată social-democratul Ion Mihuţ — „ *venise cu gîndul să ducă de aici pămînt şi drepturi democratice* " [66].

După unire, ascunzîndu-şi intenţia de a torpila înfăptuirea democratică a reformei agrare, liderii P.N.R. au recurs la tot felul de maşinaţiuni. În acest sens, pentru a potoli frămîntările ţărănimii, Consiliul Dirigent a emis la 21 februarie 1919 o ordonanţă potrivit căreia urma să se dea în mod obligator „ *în parte, respectiv în arendă, moşiile care nu dispuneau de inventar propriu*" [67]. Pămînturile supuse arendării obligatorii erau date în arendă „ tovărăşiilor ", care erau un corespondent al obştilor din vechea Românie. Nu erau admişi în ele cei care nu răspundeau la mobilizare sau nu înapoiau bunurile confiscate în timpul mişcărilor ţărăneşti din noiembrie—decembrie 1918. Această ordonanţă, care lăsa de fapt la latitudinea proprietarului suprafaţa propusă pentru arendare, nu putea satisface nici pe departe setea de pămînt a ţăranilor. Numeroase sînt în această vreme rapoartele Direcţiilor de poliţie, siguranţă şi jandarmerie, care informau despre agitaţiile ţărănimii nemulţumite de felul cum „ *domnii în fruntea consiliului Dirigent încearcă să împartă pămîntul* " [68].

Sub presiunea acţiunilor maselor populare, şi într-o măsură, de teama influenţei revoluţiilor socialiste din ţările vecine, Consiliul Dirigent a trecut, în martie 1919, la discutarea unui proiect de lege pentru reformă agrară, întocmit de V. Bontescu, mare moşier, şeful rescrtului agriculturii, reprezentant al aripii de dreapta din P.N.R. După discuţii interminabile, pertractări şi tărăgănări, la 12 august 1919 legea a fost adoptată de către Marele Sfat, iar la 10 septembrie a fost sancţionată şi promulgată de rege, ca decret lege pentru reformă agrară în Transilvania [69].

Clauzele decretului prevedeau o reducere considerabilă a marii proprietăţi, fără însă a o desfiinţa. Se putea expropria parţial suprafaţa cultivabilă a proprietarilor ce aveau peste 500 de iugăre (288 ha). Exproprierea se aplica proprietarilor, nu moşiilor. În acelaşi timp lăsa o serie de portiţe pentru coproprietari (soţ şi soţie, copii etc.), care aveau fiecare dreptul să-şi păstreze minimul intangibil (200 iugăre).

Operaţiile de expropriere trebuiau să se bazeze pe declaraţia moşierului, iar efectuarea ei era încredinţată unor organe în care cei ce trebuiau împroprietăriţi erau în inferioritate. Din momentul primirii în folosinţă a pămîntului expropriat şi pînă la primirea lui în proprietate, ţăranii trebuiau să plătească arendă statului [70].

De fapt, decretul lege din 12 septembrie 1919 a cuprins atîtea excepţii şi impreciziuni, a lăsat în aşa măsură efectuarea operaţiilor exproprierii la latitudinea autorităţilor, încît pînă la votarea noii legi din iulie 1921 a rămas neaplicat. „ *În Ardeal* — arăta în 1920 G. Ionescu-Sişeşti — *dispoziţiile decretului lege de expropriere sînt multiple şi radicale, dar aproape toate măsurile radicale sînt ori facultative, ori îngrădite de numeroase excepţii. . . Cu o astfel de lege poţi face orice şi nimic* " [71].

---

[63] Vezi Deciziile luate în acest sens de conducerea P.N.R., în ziarul „Patria", anul I, nr. 143, din 17 aug. 1919.
[64] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 19.
[65] Vezi „Proclamaţia" publicată de Consiliul naţional român central către populaţia din Transilvania (Arhiva C.C. al P.C.R., Dosar 3641, p. 28).
[66] Vezi stenograma şedinţei din 30 noiembrie 1918, publicată în „Naţiunea" din 24 ianuarie 1930.
[67] Petre Poruţiu, „Principiile exproprierii", în reforma agrară legiferată de Marele Sfat naţional al Transilvaniei prin decretul lege nr. 3011 din 1919, Sibiu, 1944, p. 10.
[68] Arhivele Statului, Bucureşti, Arhiva istorică centrală, fond Consiliul Dirigent dos. 181/1919, p. 687 – 689; 178/1919, f. 8 – 12; 185/1919, f. 21, 140/1919, f. 122 etc.
[69] Vezi „Monitorul Oficial" nr. 117 din 12 septembrie 1919 şi „Relaţii agrare şi mişcări ţărăneşti în România 1908 – 1921", Bucureşti, Ed. politică 1967, p. 336.
[70] Vezi „Patria", anul I, nr. 54, din 14 martie 1919, art. *Partidul naţional şi reforma agrară*.
[71] G. Ionescu-Sişeşti, *Reforma agrară în diferite ţinuturi ale României*, în „Arhiva pentru ştiinţe şi reforma socială", anul I, nr. 4, din 4 ianuarie 1920, p. 748.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceasta constituie o confirmare a faptului că vîrfurile burgheziei şi moşierimii, interesate în frînarea reformelor democratice, deţineau acum preponderenţa atît în conducerea Partidului naţional român cît şi în organele administrative.

În ceea ce priveşte acordarea dreptului de vot, deşi declaraţia de la Alba Iulia prevedea *„votul obştesc, direct, egal şi secret în mod proporţional pentru ambele sexe de la vîrsta de 21 de ani în sus"*, legea adoptată la mijlocul anului 1919 constituia în fond o ciuntire şi o îngrădire a acestui drept. Pe motiv că *„Statul nu este pe deplin unificat"* nu există condiţii pentru aplicarea legii electorale[62], ceea ce excludea de la dreptul de vot femeile şi îngrădea alegerea proporţională a naţionalităţilor[63]. De asemenea, prin Decretul electoral din 24 august 1919, elaborat de Consiliul Dirigent, se stabilea sistemul majorităţii absolute, prevăzîndu-se în cunoscutul articol 46, că, în cazul prezentării unui singur candidat pentru un loc de deputat, preşedintele biroului electoral îl declară ales prin „aclamaţii", fără a se mai face votarea[64].

Prin aceasta se urmărea îngrădirea posibilităţilor de pătrundere în parlament a reprezentanţilor clasei muncitoare, ţărănimii şi naţionalităţilor conlocuitoare, care nu-şi puteau fixa propriile lor circumscripţii electorale şi desemna candidaţii[65], ceea ce crea condiţii pentru reprezentanţii Partidului naţional român de a se prezenta în alegeri fără contracandidaţi[66]. Iuliu Maniu referindu-se la această lege nu se sfia să declare că prin ea *„s-a găsit un sistem care ne permite ca la alegerile pentru Constituantă noi de dincoace de Carpaţi să păşim uniţi şi în număr cît mai mare"*[67].

Aceste acţiuni şi manevre îndreptate spre restrîngerea drepturilor şi libertăţilor democratice, la care se adaugă un întreg cortegiu de măsuri excepţionale îndreptate împotriva clasei muncitoare, a şi determinat Comitetul Executiv al Partidului social-democrat din Ardeal şi Banat să-şi retragă, în august 1919, reprezentanţii din Marele Sfat şi din Consiliul Dirigent. În comunicatul P.S.D. din 17 august 1919 se spunea: *„Partidul nostru n-a putut îngădui ca dreptul de vot al femeilor să fie nesocotit şi cu atît mai mult nu s-a putut învoi ca alegerile pentru Constituantă să decurgă în aşa mod ca din ele să nu iasă adevărata voinţă a ţării"*[68].

Retragerea socialiştilor din guvernul „autonom" al Transilvaniei a slăbit considerabil poziţia acestuia, lărgind frontul de luptă al forţelor democratice care încep să se pronunţe tot mai deschis împotriva politicii abuzive a Partidului naţional român, înfăptuită prin Consiliul Dirigent şi Marele Sfat.

Măsurile represive luate împotriva organizaţiilor profesionale şi politice ale clasei muncitoare, menţinerea şi extinderea legilor excepţionale şi a cenzurii militare[69], interzicerea adunărilor publice[70], introducerea legitimaţiilor speciale şi paşapoartelor pentru *„toţi cetăţenii care părăsesc teritoriul comunei de domiciliu"*[71], sînt numai cîteva din sutele de ordonanţe şi decrete-legi, prin care vîrfurile burgheziei ardelene încercau să înăbuşe lupta maselor populare pentru drepturi democratice şi să-şi asigure rolul conducător în viaţa economică şi politică a Transilvaniei. Pe drept cuvînt un deputat bănăţean — dînd o replică acelora care încercau să prezinte Marele Sfat şi Consiliul Dirigent ca o „voinţă a neamului", spunea: *„Băncile sînt acelea care au interes să existe Consiliul Dirigent, nu voinţa neamului"*[72].

Cu toate legile excepţionale, la care se adaugă şi unele încercări de a tempera lupta clasei muncitoare, a ţărănimii şi a celorlalte pături sociale prin aşa-zisele „legi pregătitoare"[73], încercările de a sparge solidaritatea de clasă a muncitorilor prin crearea cu ajutorul elementelor reformiste, a aşa-zisului „partid social-democrat-naţional"[74], a „sindicatelor naţionale" etc., lupta maselor populare împotriva politicii abuzive a vîrfurilor claselor stăpînitoare din Transilvania capătă un caracter deschis. Într-un raport al Serviciului de organizare VI—VII, înaintat preşedintelui Consiliului Dirigent, se spunea: *„Ţinuta poporului faţă de diferite ordonanţe ale Consiliului Dirigent este refractară, aceasta explicîndu-se prin faptul că poporul şi-a pierdut încrederea în oficialităţi, care îşi consideră poziţia lor izvor de venituri nepermise, înşeală şi jefuieşc bietul popor într-un mod îngrozitor. Ţinerii nu se supun ordinului de chemare, ţăranii se mişcă pentru pămînt, muncitorii se organizează"*[75]. Numeroase sînt rapoartele autorităţilor care informează

---

[62] Vezi „Patria", anul I, nr. 139, din 9 august 1919.
[63] Vezi „Tribuna socialistă" din 3 august 1919.
[64] Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 6 şi Matei Drăgan, *op. cit.*, p. 20.
[65] De exemplu, Reşiţa n-a fost grupată într-o singură circumscripţie electorală, aşa cum ar fi fost normal, ci a fost împărţită în diferite circumscripţii cu populaţie neproletară (vezi „Tribuna socialistă", din 18 sept. 1919).
[66] La alegerile din 1919, făcute în baza acestei legi, s-a votat în Transilvania numai în 24 de circumscripţii din 79 fixate.
[67] „Patria", anul I, nr. 142, din 13 august 1919.
[68] „Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România", Bucureşti, 1966, p. 234 şi Arhivele Statului Bucureşti, fond Consiliul Dirigent, dos. 1365/1920, f. 438.
[69] Arhivele Statului Bucureşti, fond. Cons. Dirigent, dos. 181/1919, f. 646 şi 687, dos. 561/1920, f. 210 şi urm.
[70] Vezi „Socialismul", anul IX, nr. 222 din 5.X.1919.
[71] Arhivele Statului Bucureşti, fond. Cons. Dirigent, dos. 140/1919, f. 129.
[72] Ibidem, dos. 184/1919, f. 21.
[73] Vezi Decretul de reglementare a timpului de muncă în industrie şi comerţ. Arhivele Statului Bucureşti, fond. Cons. Dirigent, dos. 180/1919, f. 56.
[74] Ibidem, dos. 1365/1920, f. 532.
[75] Ibidem, dos. 181/1919, f. 649.

https://biblioteca-digitala.ro

despre starea de neliniște și de nemulțumire a populației față de întîrzierea aplicării reformelor, despre „ *devastarea pădurilor și ocuparea pămînturilor neținînd seama de ordinele autorităților administrative* "[76].

Încercările conducerii Partidului național român de a motiva aminarea reformelor democratice pînă se va întruni „ Constituanta întregii țări " și luarea unor măsuri excepționale ca fiind cerute de „ starea de război " și de „ mișcările bolșeviste ", nu va avea rezultatul scontat, ci din contră va duce treptat la măcinarea capitalului său politic acumulat în curs de decenii. În același timp, va da naștere la o serie de frămîntări și fricțiuni în însăși conducerea partidului, frămîntări ce se vor solda în ultimă instanță cu spargerea „ omogenității și solidarismului politic ardelenesc ", atît de trîmbițat pînă acum.

Acțiunea pornită la începutul anului 1919 de tinerii intelectuali grupați în jurul revistei „ Renașterea română " din Sibiu pentru înființarea unui partid țărănesc în Transilvania[77], chiar dacă este influențată de mișcarea similară ce se desfășura cu mai multă intensitate și mai organizat în vechea Românie, își găsește izvorul în frămîntările maselor țărănești din această provincie. Cele paisprezece puncte programatice, printre care: „ *împărțirea pămîntului tuturor familiilor țărănești care au nevoie, votul obștesc egal pentru toți bărbații și toate femeile, biroul pe cap de om după averea fiecăruia* "[78] etc. constituiau o replică dată politicii și programului de reforme anunțat de P.N.R.

Pe de altă parte, după desprinderea din P.N.R. a grupării lui Amoș Frîncu[79] și crearea așa-zisului „Partid al armoniei sociale" transformat la începutul anului 1920 în „Partidul național, radical-țărănesc-muncitoresc"[80] și a opoziției făcute de „Legiunea moților " organizată în munții Abrudului de Ion Rusu-Abrudeanu[81] este rîndul bănățenilor să se retragă din Partidul național-român și din organele administrative.

Burghezia bănățeană nemulțumită de poziția pe care o ocupa în Consiliul Dirigent și încercînd să-și asigure un rol hotărîtor în conducerea acestei provincii, dă o declarație în 12 puncte[82], prin care anunța ruperea de partidul național și înființarea „ Uniunii Naționale ". Motivul invocat îl constituia poziția regionalistă a partidului național și dorința acestuia de a menține „ autonomia " Transilvaniei.

Aceste grupări care vor fuziona în cele din urmă cu unele partide din vechea Românie au făcut primii pași în zdruncinarea poziției cercurilor de dreapta din conducerea Partidului național român, interesate în menținerea autonomiei administrative a Transilvaniei.

De remarcat, că situația grupării lui Maniu-Vaida devenise și mai critică în a doua parte a anului 1919. Acest fapt este demonstrat de încercările frecvente pe care le făceau membrii de vază din Comitetul executiv de a trata colaborarea sau fuziunea cu unele grupări politice din vechea Românie. Astfel, diferiți lideri duceau în acest scop, separat, tratative cu „ Liga poporului " condusă de Averescu[83]; grupul O. Goga și O. Tăslăcanu pe de o parte, Avram Imbroani și bănățenii pe de alta, la fel Popovici și V. Branișteanu, precum și V. Bontescu și A. Vlad. Tratativele dintre unele grupuri și Ligă ajunseseră atît de departe, încît se hotărîse chiar fuziunea lor și elaborarea unui nou program, fapt ce afecta chiar „ șefia " pe care I. Maniu abia o preluase.

Presiunea luptei maselor populare pentru aplicarea imediată și democratică a reformelor, desprinderea unor grupări care erau nemulțumite de poziția pe care o ocupau în organele administrative ale Transilvaniei, ascuțirea contradicțiilor cu burghezia din vechea Românie, — mai ales după pertractările și refuzul lui Iuliu Maniu de a forma guvernul în urma demisiei Cabinetului I.C. Brătianu la 12 septembrie 1919[84] — au adîncit și mai mult diferendele existente între cercurile conducătoare ale P.N.R. Știrile care informează despre „ *larga campanie pornită pentru reorganizarea partidului național și a programului său politic* "[85] sînt tot mai numeroase. Astfel, într-o declarație a membrilor partidului național din județul Sibiu se spunea: „ *Reformele aduse înaintea Marelui Sfat necesită un nou program al vechiului partid național, care să cuprindă situația schimbată după Alba Iulia, așa încît acest program să slujească interesele tuturor păturilor poporului* "[86]. Referindu-se mai direct la „ reorganizarea " pe care o doreau, membrii

---

[76] Ibidem, dos. 140/1919, f. 122, dos. 191/1919, f. 687, 185/1919, f. 61, dos. 1365/1920, f. 11–15.
[77] „Țara nouă", anul I, nr. 8, din 10 august 1919.
[78] „Țara nouă", anul I, nr. 8 din 10 august 1919.
[79] Încă din noiembrie 1918 Amoș Frîncu – fruntaș al Partidului național român, șef al Consiliului național din Cluj, încercat să formeze aici un centru propriu, o grupare opusă celor din Arad.
[80] Vezi „Patria", anul II, nr. 66, din 1920.
[81] Arhivele Statului, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 3/1920, f. 40.
[82] Ibidem, fond Consiliul Dirigent, dos. 181/1919, f. 917; „Patria" anul I, nr. 209, din 8 nov. 1919; Declarația era semnată de 14 membri printre care: Al. Vidiu, Avram Imbroane, Casian R. Munteanu.
[83] Vezi Dezbaterile adunării deputaților, sesiunea ordinară noiembrie – februarie 1920–1921, p. 465–466.
[84] Vezi Memoriul lui V. Goldiș către I. Maniu, publicat în revista „Țara noastră" din 1925, p. 75.
[85] Arhivele Statului București, Arhiva istorică centrală, fond Cons. Dirigent, dos. 183/1919, f. 61 (raportul prefecturii județului Bistrița-Năsăud, din 13 septembrie 1919).
[86] Ibidem, dos. 178/1919, f. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

partidului național din județul Satu Mare precizau: „ *Partidul trebuie reorganizat, iar conducerea luată din mîna unor figuri politice uzate din trecut, care își urmăresc numai interesele lor personale și n-au orizontul situației de azi și dată în mîna elementelor tinere, în mod real* "[87]. Elementele „ tinere " constituiau în fapt acel curent de orientare mai democratică din conducerea partidului național, care se pronunța deschis pentru schimbarea programului, în așa fel ca el să cuprindă „ *interesele tuturor claselor și păturilor sociale care au luptat pentru unire, și în același timp să pună în concordanță principiile noastre cu acelea ale fraților din Regat* "[88].

În fața acestei situații, la care se adaugă și perspectiva apropiată a ținerii alegerilor pentru prima Constituantă a României întregite, conducerea partidului național este nevoită, la mijlocul lunii octombrie 1919, să anunțe cu mare pompă „ noul program politic ", prin care relua de fapt, în fața maselor, o serie de făgăduieli făcute anterior.

Complexitatea situației ce se crease și care punea în pericol pozițiile vîrfurilor burgheziei și moșierimii transilvănene a determinat liderii P.N.R. să anunțe prin „ noul program " realizarea a două probleme fundamentale: „ *desăvîrșirea unității naționale* " prin înlăturarea „ *particularismului provincial* " și „ *dreptate socială* "[89].

Cît privește realizarea primului obiectiv, sînt concludente eforturile depuse de cercurile de dreapta din conducerea P.N.R. de a menține prin orice mijloace autonomia administrativă a Transilvaniei, sursa sigură de consolidare a pozițiilor lor economice și politice. Înfăptuirea „ dreptății sociale" în nici un caz nu putea fi realizată prin șirul nesfîrșitelor legi și ordonanțe antisociale și antimuncitorești elaborate de conducerea Partidului național român și aplicate prin Consiliul Dirigent.

În realitate formula găsită pentru aplicarea „ dreptății sociale " se prezenta într-un mod deghizat și destul de original. „ *Statul să ferească pe cei slabi de exploatarea celui mai tare, iar pe cel mai tare să-l ajute a validita puterile, fără ca să împiedice dezvoltarea celui mai slab* ". Tot sub această formulare de „ oracole antice " se dădeau răspunsuri și la celelalte probleme cerute de masele muncitoare ca: ziua de muncă de 8 ore, impozit pe cîștigurile de război etc., formulări, care, în acest timp, nu lipseau din programele politice sau electorale ale nici unui partid burghez.

În linii mari, „ noul program " al partidului național din Transilvania, în domeniul social, constituia o încercare de a răstălmăci drepturile democratice înscrise în declarația de la Alba Iulia, sau a le substitui, așa cum s-a procedat de exemplu cu drepturile electorale pentru femei ș.a.

Încercînd să mențină în sfera lor de influență păturile micii burghezii orășenești, programul prevedea „ *pregătirea industriei mici și a comerțului, ca să nu piară în fața concurenței industriei mari* ", dar adăuga imediat că statul „ *va trebui să facă posibilă dezvoltarea sănătoasă a acelei industrii mari care este chemată să valorifice bogățiile naturale ale țării* ". Acest punct din program, legat de marea industrie „ națională ", de „ capitalul românesc " și de „ munca națională ", avea să fie obiectivul suprem al activității vîrfurilor burgheziei transilvănene și în același timp „ mărul discordiei " și al disputei cu burghezia din vechea Românie, fapt ce a împiedicat tot timpul o apropiere politică și programatică între cele două fracțiuni burgheze[90].

Fără îndoială că, în condițiile menținerii întregului sistem de legi excepționale, de decrete și ordonanțe care îngrădeau libertățile cetățenești sau trunchiau și tergiversau aplicarea reformelor, realizarea în practică chiar și a acestor formulări vagi incluse în programul P.N.R. era o imposibilitate. „ *In Transilvania* — scria chiar și C. Argetoianu referindu-se la această perioadă — *Maniu și toți ai lui erau în guvern. Consiliul Dirigent era în floare și măsurile de restrîngere a libertăților departe de a-i supăra, le cereau de minune* "[91].

Deși nu aplicaseră pînă în toamna anului 1919 nimic din problemele fundamentale cuprinse în Declarația de la Alba Iulia, liderii P.N.R. nu s-au sfiit să vină în fața maselor cu aceste noi făgăduieli, și să le fluture în tot timpul campaniei electorale în curs de desfășurare.

Hotărîrea congresului extraordinar al Partidului Socialist, ținut în zilele de 13—14 octombrie 1919, de a se abține de la primele alegeri parlamentare pe motiv „ *că un parlament adevărat nu poate izvorî în condițiile menținerii stării de asediu, cenzurii și a celorlalte măsuri arbitrare* "[92], a oferit P.N.R. condiția de a se prezenta singur în alegeri, neavînd contracandidaturi din partea vreunui partid sau grupări politice burgheze din această provincie sau din vechea Românie. Această situație la care se adaugă sprijinul efectiv al organelor administrative și mai ales decretul-lege electoral amintit, au determinat ca „ *alegerile să nu mai fie decît un simulacru și cu totul în mîinile lor* "[93]. Referindu-se la faptul că P.N.R. avea asigurată victoria deplină în

---

[87] Ibidem, dos. 560/1919, f. 320.

[88] Vezi articolele scrise în acest sens de Ion Pop, I. Aghiuceru, I. Ilieșeru ș.a., în ziarul „Patria", anul II, nr. 68, 99 și 142/1919.

[89] Vezi „Programul P.N.R." expus de Iuliu Maniu în cuvîntul de la Alba Iulia, în „Patria" anul I, nr. 191 din 16 oct. 1919, și în ziarul „Dimineața", din 22 oct. 1919.

[90] Vezi Alexandru Papacostea, „România politică", Iași, 1932, p. 216.

[91] Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 244—245.

[92] „Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921" București, 1566, p. 258.

[93] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 245.

https://biblioteca-digitala.ro

alegeri, „Socialismul" scria: *„Partidul burgheziei române din Ardeal este singurul care se prezintă în alegeri. Pe cînd partidul socialist a fost silit să se abţină de la alegeri din cauza regimului excepţional introdus în Ardeal... partidul naţional român a rămas singurul candidat şi beneficiază de toate drepturile şi toate libertăţile"* [94].

Cu toate acestea, trebuie ţinut seamă şi de faptul că partidul naţional din Ardeal, care militase zeci de ani pentru eliberarea socială şi naţională a poporului, se bucura încă de o mare influenţă în rîndurile acestuia, mai ales în această vreme; printre cadrele lui se numărau o serie de intelectuali progresişti care militau sincer pentru înfăptuirea unor reforme democratice.

Alegerile parlamentare desfăşurate la începutul lunii noiembrie 1919 au adus Partidului naţional român, aşa după cum era de aşteptat, o majoritate absolută de voturi. Din cele 205 candidaturi distribuite în 79 circumscripţii electorale, 199 au revenit acestui partid, restul de 6 fiind ocupate de unele dezidenţe şi fracţiuni [95]. Chiar dacă reamintim faptul că, pe baza sistemului electoral al majorităţii absolute introduse de Consiliul Dirigent, din cele 79 circumscripţii nu s-a votat decît în 24 [96], ceea ce înseamnă că 147 deputaţi au fost aleşi fără contracandidaturi [97], iar în circumscripţii a fost de 68,92% [98], aceasta nu ne scuteşte să afirmăm că P.N.R. se prezenta în acest timp ca cea mai puternică, mai organizată şi influentă forţă politică a burgheziei. Totodată, ea este o expresie a creşterii ponderii şi rolului burgheziei în raport cu moşierimea, a potenţialului ei politic, care-i permiteau să se situeze încă în fruntea unor reforme cerute de procesul obiectiv de dezvoltare capitalistă a statului român.

Succesul electoral obţinut de partidul naţional în alegerile pentru primul parlament al statului unitar era concludent şi convingător. Din cele 568 de mandate, partidul naţional obţinuse 199, după care urma partidul ţărănesc din vechea Românie cu 130 mandate şi partidul liberal cu 103 [99].

Cu toate că partidul naţional obţinuse cel mai mare număr de locuri în parlament, el nu avea majoritatea parlamentară pentru a forma singur guvernul. Desfăşurarea pentru prima dată a alegerilor pe baza votului universal, necesitatea integrării în viaţa politică a noilor provincii, puternicele frămîntări şi regrupări ale forţelor de clasă determinate de accelerarea procesului de dezvoltare capitalistă a ţării şi de valul revoluţionar al maselor populare, au scos la iveală o serie de partide şi grupări politice noi, fapt ce a făcut ca, pentru prima dată în istoria României burgheze, nici un partid să nu poată obţine majoritatea mandatelor în baza cărora să poată forma guvernul.

În această situaţie, pentru a ajunge la guvern, împotriva opoziţiei declanşate de vechile partide istorice din Regat, Partidul naţional român trebuia să găsească o formulă, pe baza căreia să poată reuni într-o coaliţie parlamentară reprezentanţii partidelor legate de burghezia mijlocie sau de cercuri ale marii burghezii, concurente însăşi finanţei liberale.

Conjunctura istorică era favorabilă. *„Sila de partidele istorice ale României vechi,* — cum spunea O. Goga — *dorinţa maselor de mai bine şi necunoaşterea completă a situaţiei de aici, făceau ca prestigiul Ardealului în politica românească să crească enorm şi o aureolă să încununeze pleiada conducătorilor lui. Axioma curentă la Bucureşti era: „Să vie ardelenii"* [100]. Aceasta a înlesnit liderilor acestei grupări să-şi aleagă partenerii, deoarece aşa cum preciza C. Argetoianu — *„în politica românească anul 1919 a fost anul ardelenilor. Toţi am alergat după ei..."* [101].

După o serie de tratative, combinaţii şi pertractări, avînd şi acordul cercurilor palatului [102], care înţelegeau că situaţia nu permitea menţinerea sau aducerea la guvern a unei coaliţii a forţelor de dreapta, s-a ajuns, la 25 noiembrie 1919, la constituirea unui „Bloc parlamentar" format din reprezentanţi a cinci partide printre care Partidul naţional român, Partidul ţărănesc a lui I. Mihalache şi naţionalist-democrat a lui N. Iorga [103].

Analizînd compoziţia socială şi de clasă a partidelor unite în „Blocul parlamentar", observăm că în cadrul lor predominau elementele legate în primul rînd de interesele burgheziei mijlocii, că existau chiar puternice curente de stînga, legate de mica burghezie, intelectualitatea democratică, păturile ţărănimii etc. Aşa se explică de ce guvernul, instalat la 6 decembrie 1919, format în majoritate din reprezentanţi ai P.N.R. [104], prezidat de Al. Vaida-Voievod, ca exponent al acestei coaliţii, a fost nevoit, sub presiunea forţelor din interior şi a intensificării luptei maselor, să anunţe în programul de guvernare reforme democratice mai largi decît celelalte partide şi guvernări anterioare, deşi, mai ales în prima parte a guvernării, nu puţine erau elementele de dreapta de teapa lui Victor

---

[94] „Socialismul", anul IX, nr. 230 din 23 octombrie 1919.
[95] Vezi Marcel Ivan, *op. cit.*, tabel IV.
[96] Ibidem, p. 6.
[97] Tancred Constantinescu, *op. cit.*, p. 8.
[98] Rapoartele prefecţilor informează că *„faţă de alegeri se manifestă puţin interes, deoarece majoritatea candidaturilor sînt unice, fără contracandidaţi. În unele comune, destul de mari, au votat cam 7—10 alegători, ţăranii refuzînd să dea votul pînă nu li se dă pămînt"*. Arhivele Statului, fond Consiliul Dirigent, dos. 183/1919, f. 10 şi urm.
[99] Vezi Buletinul Statistic al României nr. 3/1920, tab. IV, p. 2.
[100] Octavian Goga, *op. cit.*, p. 37.
[101] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 20.
[102] Octavian Goga, *ibidem*, p. 176.
[103] „Ţara nouă", an I, nr. 24 din 21 dec. şi nr. 25 din 25 dec. 1919.
[104] Reprezentanţii P.N.R. în guvern erau: Al. Vaida, Aurel Vlad, Victor Bontescu, Mihai Popovici, Şt. C. Pop (vezi Dimitrie Costescu, „Fazele ministeriale în România", Bucureşti, 1936, p. 143).

https://biblioteca-digitala.ro

Bontescu și Aurel Vlad [106], care făceau totul pentru a se opune reformelor prea „exagerate". Astfel, programul, după ce preciza că „Blocul parlamentar" s-a înfăptuit pentru garantarea unui regim democratic național, că adunarea națională are mandatul de a revizui constituția, anunța: reforma agrară, păduri și islazuri în fiecare sat, reforma administrativă, desființarea jandarmeriei și înlocuirea ei cu o poliție de stat la dispoziția organelor administrative, reformă financiară, unificarea monetară, desființarea impozitelor pe articole de primă necesitate, introducerea impozitului progresiv pe venit, revizuirea și confiscarea averilor făcute prin fraudă în timpul războiului, iar pentru muncitori stabilea: dreptul de asociere, salariul minim, 8 ore de muncă, salariul egal la muncă egală, contract colectiv etc. [107]. Înfăptuirea acestui program, care cuprindea reforme democratice înaintate, *„ar fi însemnat* — așa cum scria „Socialismul" — *o ruptură cu trecutul și un pas spre democratizarea țării"* [108].

Încercînd să păstreze mai departe un echilibru în cadrul partidului, între curentele de dreapta și de stînga din conducerea P.N.R., ale căror poziții divergente se adînceau tot mai mult, cît și rezerva și posibilitatea de a trata în continuare și cu partidele care nu făceau parte din „Bloc" [109], Iuliu Maniu *„și-a trimis partidul la guvern în frunte cu fratele Alexandru, lăsîndu-i toate răspunderile, fără ca el să se angajeze cu ceva"* [109].

Poziția de expectativă adoptată de președintele partidului național în timpul guvernării Vaida, îi permitea — cum spunea C. Argetoianu — *„să inițieze și să manevreze tratative cu toată lumea fără a se uni cu cineva"* [110] și, în același timp, să păstreze o anumită rezervă politică în cazul unui eventual eșec al guvernării „Blocului", lucru care de altfel s-a și întîmplat. Așa se face că, în dorința de a da guvernului o coloratură națională și a repudia o parte din criticile care-l etichetau ca promotor al *„separatismului și particularismului regional"*, de data aceasta însuși Maniu, fără să consulte pe ceilalți parteneri din „Bloc", a intrat în tratative cu generalul Averescu, oferindu-i acestuia portofoliul Ministerului de Interne, în guvernul Vaida. Intenția lui Maniu — sprijinită și de Vaida, Bontescu, Vlad, Mihaly și alți lideri ai partidului național — de a se folosi de popularitatea lui Averescu și în vechea Românie și a imobiliza pe omul înzeit de foștii lui soldați, a coincis cu planul lui Averescu de a fuziona cu naționalii și cu partenerii lor [111] într-o coaliție opusă liberalilor de sub sceptrul grupării lui, sau, în caz contrar, să demisioneze și astfel să provoace o criză parlamentară care să-l aducă sigur cît mai repede la guvern.

Înțelegînd că problema unei fuziuni devenise imposibilă în condițiile opoziției pe care o declanșaseră unii lideri ai partidelor din „Bloc", iar pentru conducerea P.N.R. ea nu constituia decît o farsă, o momeală pentru a-l atrage în guvern, Averescu și-a prezentat, la 16 decembrie, demisia din guvernul Vaida, după numai 9 zile de minister, pe motiv că *„țara are nevoie de un guvern tare și un parlament mic"* [112]. Chiar dacă demisia lui Averescu nu a dus la provocarea unei crize care să determine dizolvarea imediată a parlamentului și căderea guvernului Vaida, a contribuit, totuși, la zdruncinarea scheletului — și așa destul de șubred — al Blocului parlamentar, constituind în același timp semnalul pentru începerea acțiunilor practice de spargere a „solidarismului ardelean", de izbucnire fățișă a contradicțiilor care măcinau Partidul național român. Demisia din guvern a lui Octavian Goga, urmată de cea a lui Aurel Vlad și Victor Bontescu [113], campania declanșată de Vasile Goldiș, frații Goga, Ion Suciu, Constantin Bucșan, Ion Ursu ș.a., pentru desființarea Consiliului Dirigent [114], frămîntările și disensiunile ivite între partenerii din „Bloc" [115] și în sînul fiecărui partid [116] în legătură cu conținutul și modul de aplicare a reformelor ce se preconizau, apropiau cu fiecare zi căderea guvernului prezidat de Al. Vaida-Voievod.

Însă principala cauză care a dus la înlăturarea guvernării Blocului parlamentar, a fost opoziția declanșată de grupurile de dreapta din cadrul celor 5 partide și din guvern care, sprijinite de rege [117], de celelalte forțe din opoziție dirijate de partidul liberal, care nu vroiau extinderea reformelor

---

[106] Dimitrie Contescu, „Fazele ministeriale în România", București, 1936, p. 141.
[107] Dezbaterile senatului: ședința din 18 dec. 1919, p. 71.
[108] „Socialismul" an IV, nr. 285, din 21 dec. 1919.
[109] Nicolae Iorga „O viață de om", vol. III, p. 27, Buc. 1934; O. Goga, *op. cit.*, p. 176 – 177.
[110] Ibidem, p. 29. Poziția rezervată a lui I. Maniu era determinată atît de compoziția destul de eterogenă a primului parlament, care nu dădea siguranța necesară guvernării, mai ales că unele disensiuni se iviseră de la început între partenerii din guvern (vezi „Patria", anul II, nr. 225 și N. Iorga „Memorii", vol. II, p. 234), cît și de ultimatumul pentru semnarea tratatelor de pace dat de puterile aliate, față de care Maniu nu voia să se angajeze în locul liberalilor (ibidem, p. 283).
[111] Vezi C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 702.
[112] Vezi N. Iorga, „Memorii", vol. II, p. 239.
[113] N. Iorga, ibidem, p. 291.
[114] Vezi D. Contescu, *op. cit.*, p. 145.
[115] Vezi Arhivele Statului București, fond „Casa regală" dos. 3, f. 1; Alexandru Marghiloman, „Note politice", vol. V, p. 14; „Patria", anul II, nr. 23, din 31 ianuarie 1920.
[116] Era vorba în primul rînd de poziția diferită pe care reprezentanții partidului țărănesc și ai grupării de dreapta din partidul național o aveau față de aplicarea reformelor.
[117] Atunci cînd raportea lui A. C. Cuza de N. Iorga, apropierea lui T. Mihaly de Averescu, a lui I. Inculeț și I. Nistor de liberali etc.
[118] Regele refuza sistematic să semneze mesajele de trimitere a legilor în discuția Parlamentului și încă din decembrie – nota Marghiloman – el *„semnifica dizolvarea actualelor camere și nu mascheta nici o încredere în actualul guvern și nici o dorință de a-l susține"*. (Vezi Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. IV, p. 437 și N. Iorga – „Memorii", vol. II, p. 62).

https://biblioteca-digitala.ro

anunțate de ei, și chiar de primul ministru [118], se opuneau legiferării acestora, mai ales a celor preconizate de partidul țărănesc (proiectul de lege agrară elaborat de I. Mihalache, legea jandarmeriei, a chiriilor etc.). Trebuie arătat că, deși în locul elementelor de dreapta demisionate din guvern (A. Vlad, V. Bontescu, gl. Răscanu etc.), au fost cooptați unii intelectuali care reprezentau aripa de stînga din cadrul acestei coaliții (N. Lupu, I. Mihalache, I. Borcea etc.), nici aceștia — în condițiile intensificării luptei revoluționare a maselor — n-au putut depăși oscilațiile și contradicțiile legate de pozițiile lor de clasă, pentru a înfăptui reformele cerute de masele populare.

Datorită acestor frămîntări și divergențe ivite în sînul guvernului și între partenerii Blocului, a neputinței parlamentului de a legifera vreo reformă importantă — în afară de votarea la 29 decembrie 1919 a proiectelor de lege privitoare la unire [119], schimbarea guvernării devenise iminentă.

Pentru a atenua divergențele din conducerea P.N.R. și a menține posibilitatea autoguvernării provizorii a Transilvaniei, I. Maniu și cercurile de centru din jurul său au acordat întreaga atenție menținerii Consiliului dirigent, lăsînd în suspensie salvarea guvernării Vaida [120], deși acesta îl angaja direct și pe el ca președinte al Partidului Național. Aici se află de fapt mobilul pentru care Iuliu Maniu a evitat președinția guvernului format din reprezentanții Blocului parlamentar, și chiar interimatul pe perioada cît Vaida a fost plecat la Paris [121].

Cu toate eforturile depuse în calitatea sa de președinte al Consiliului dirigent și al partidului, Maniu și elementele din jurul său n-au putut opri acțiunea începută pentru desființarea Consiliului, conștient fiind că aceasta era numai o fază a procesului ce urma să aibă implicații asupra „solidarismului politic ardelenesc".

Campania declanșată de V. Goldiș, I. Suciu, A. Vlad ș.a. în ziarul „Renașterea română" [122], vîlva făcută de demisia lui Goga din Consiliul dirigent, au atras în această acțiune, către sfîrșitul lunii ianuarie 1920, majoritatea membrilor Comitetului Executiv al P.N.R., care se pronunțau deschis pentru dizolvarea lui. Astfel, în ședința ținută la 1 februarie 1920 în București, sub președinția lui Iuliu Maniu, 84 de membri au votat pentru desființarea Consiliului dirigent și unificarea administrativă a întregii țări, contra 33. Printre cei care au votat împotrivă se aflau I. Maniu, Mihai Popovici, Aurel Lazăr și alții, care susțineau că *„pînă se va putea face unificarea fără zguduiri a întregului aparat administrativ din Ardeal cu guvernul central să se creeze la Cluj organe speciale, menite să rezolve afacerile administrative ale Transilvaniei"* [123]. Adepții desființării Consiliului dirigent erau acele grupări din cadrul P.N.R., care, prin pozițiile lor economice și de clasă, erau mai apropiate de interesele partidelor din vechea Românie și cu care, mai devreme sau mai tîrziu vor și fuziona.

Așadar, complexitatea situației politice făcuse ca, încă de la sfîrșitul lunii februarie 1920, menținerea Consiliului dirigent și a guvernării Blocului să aibă un caracter formal. Creșterea tot mai rapidă a influenței grupării generalului Averescu în toate straturile sociale — îndeosebi în rîndul maselor țărănești [124], sprijinul primit de aceștia din partea liberalilor, a conservatorilor takiști și a cercurilor palatului, refuzul regelui de a semna decretele de reforme în special cea agrară [125], au agravat la maximum situația guvernului. Ilustrative în acest sens sînt telegramele speciale trimise prefecților de către I. Maniu și Sever Dan (secretar general al P.N.R.) prin care le cerea să *„avizeze pe toți membrii partidului național sau aderenți ai Blocului ca cel mai tîrziu pe ziua de 3 martie a.c. să fie în Capitală, deoarece la întoarcerea dl. prim-ministru Vaida opoziția va pune probabil chestia de încredere în guvern și va trebui să le arătăm unitatea printr-un număr impozant de voturi"* [126].

Numai că toate aceste „demonstrații" deveniseră tardive. La 13 martie 1920, — în urma demisiei din guvern a lui I. Mihalache, dr. Lupu și I. Borea — Șt. Cicio-Pop prezintă regelui demisia Cabinetului Vaida, în condițiile în care primul ministru se găsea încă peste hotare [127]. Așa a luat sfîrșit, după o perioadă de cîteva luni, prima guvernare reieșită din sufragiul universal în care au fost angrenați direct și liderii P.N.R.

---

[118] În telegramele trimise din străinătate de către Vaida locțiitorului său Șt. Cicio-Pop se desprinde rupărarea acestuia față de dorința lui Mihalache de a prezenta proiectul de reformă agrară și cererea lui să nu-l prezinte parlamentului pînă la întoarcerea lui în țară. (Arhiva MAE, fond dos. speciale, vol. 42, telegrama nr. 622 din Paris și 523 din Londra).

[119] Vezi Rusu Abrudeanu: „România și războiul mondial", București 1930, p. 323.

[120] N. Iorga — „Istoria unei legende: Iuliu Maniu", Vălenii de Munte, 1934, p. 36.

[121] De la mijlocul lunii ianuarie și pînă la căderea guvernului (13 martie 1920) cît timp Vaida a condus delegația la tratativele de pace de la Paris, interimatul președinției a fost încredințat lui Șt. Cicio-Pop, ministru fără portofoliu în guvern (vezi Dimitrie Costescu, *op. cit.*, p. 146 și Ion Rusu-Abrudeanu, „Păcatele Ardealului față de sufletul vechiului Regat", p. 475).

[122] Vezi Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 14.

[123] Arhivele Statului, București, Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dos. 3/1920, f. 1.

[124] La alegerile parțiale din ianuarie 1920, toate locurile pentru Senat și Parlament au fost ocupate de „Liga poporului" (Marcel Ivan, *op. cit.*, p. 25, tab. II și „Neamul Românesc", nr. 115 din 11 februarie 1920).

[125] Vezi Alex. Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 31.

[126] Arhivele Statului, București, fond. Consiliul dirigent, dos. 565/1920, f. 14 și 15, telegrama din 22 februarie și 9 martie 1920.

[127] Al. Vaida-Voievod a sosit de la Paris abia la 22 martie, cu numai trei zile înainte de dizolvarea și a celor două Camere (vezi N. Iorga, „Memorii", p. 372).

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea P.N.R., după înlăturarea guvernării Blocului parlamentar (13 martie 1920 — 31 ianuarie 1922)

Schimbarea neașteptată a guvernului Vaida la 13 martie, urmată de dizolvarea, la 25 martie 1920, a Senatului și Parlamentului, răspunderea politică ce le revenea pentru tergiversarea aplicării reformelor, au ascuțit disensiunile din Partidul național român, punînd conducerea acestuia într-o situație și mai dificilă.

Încercînd să joace ultima carte pentru a salva sub orice formă Consiliul dirigent și a tempera curentul din partid, cercurile din jurul lui Iuliu Maniu au renunțat subit la ideea menținerii coaliției Blocului [118], încercînd o apropiere, sub forma unei colaborări, cu gruparea politică „Liga poporului" ajunsă la guvern. Așa se și explică poziția conducerii partidului național exprimată de Maniu în ședința din 26 martie, cînd sub o formă deghizată s-a declarat de acord cu programul politic anunțat de guvernul Averescu și îndeosebi cu *„menținerea ordinii împotriva anarhiei bolșevice ca supremă datorie"* [119].

Cum însă Averescu, aflat în culmea puterii lui — avînd și sprijinul unui numeros grup din P.N.R. [120] — era hotărît să desființeze Consiliul dirigent și să-și extindă organizațiile politice și în Ardeal, pentru a putea participa la viitoarele alegeri și în această provincie, a respins propunerea de colaborare, cerînd fruntașilor partidului național, sub forma unui ultimatum: *„fuzionarea fără condiții sau, în caz contrar, Liga poporului își va prezenta candidații proprii în cercurile electorale din Ardeal"* [121].

Înțelegînd că fruntașii partidului național nu vor accepta cel puțin pentru moment fuziunea cu partidele din vechea Românie, — mai ales în condițiile cerute de Averescu — un grup de 29 de persoane marcante ale P.N.R. și-a prezentat demisia din partid la 31 martie 1920 [122]. În același timp, în urma unei adunări ce s-a ținut la Sibiu, în zilele de 30 și 31 martie 1920 și la care au participat peste 400 de delegați, se contura tot mai mult nucleul unui viitor partid țărănesc în Transilvania [123].

Încurajat de această situație, avînd acordul unanim al celorlalte grupări, în special a Partidului liberal, interesate în extinderea influenței economice și politice și în noile provincii, guvernul Averescu hotărăște la începutul lunii aprilie 1920 dizolvarea Consiliului dirigent din Ardeal [124].

Prin această măsură care în esența ei a avut un conținut progresist, ea fiind cerută de necesitatea dezvoltării economice și politice a statului unitar, gruparea lui Averescu a urmărit — și în parte a reușit — să atragă în sfera ei de influență și unele cercuri desprinse din partidele provinciale, unindu-le, la mijlocul lunii aprilie 1920, cu Liga, sub denumirea de Partid al poporului [125].

Apropierea datei ținerii alegerilor parlamentare, măsurile economice și politico-administrative luate de guvernul Averescu au declanșat o nouă fază a procesului de regrupare a forțelor politice din România, de revizuire a programelor lor electorale.

În această conjunctură, liderii P.N.R. convoacă Congresul Partidului la Alba Iulia în ziua de 24 aprilie 1920 [126], la care au fost invitați și reprezentanți ai partidelor din fostul „Bloc", grupate acum în „Federația democrației social-naționale" [127].

Desfășurîndu-se sub lozinca lui I. Maniu: *„ori ne desființăm, ori luptăm"* [128], congresul urma să hotărască asupra drumului pe care trebuia să-l urmeze partidul în urma zguduirilor prin care trecuse, a îmbunătățirii activității sale organizatorice și politice, a tacticii și poziției față de celelalte partide și grupări și să discute „noul" program politic.

După alegerea Comitetului Executiv al P.N.R., din care făceau parte Iuliu Maniu ca președinte, Vasile Goldiș, Al. Vaida și Șt. Cicio-Pop ca vicepreședinți, Sever Dan — secretar general, iar ca membri: Valeriu Branițte, I. Agîrbiceanu, Voicu Nițescu, Aurel Lazăr, Valer Moldovan, Ion Coltor, V. Saftu, Mihai Popovici ș.a. [129], Vasile Goldiș, care prin poziția lui, — așa cum scria N. Iorga — *„era cel mai național, cel mai democratic și cel mai țărănesc"* [130], a fost desemnat să conducă lucrările Congresului.

După ce s-a exprimat convingerea că *„activitatea partidului este necesară pentru desăvîrșirea unirii și pentru triumful principiilor larg democratice și naționale"* [131], și ca atare trebuie făcut totul

---

[118] I. Maniu, declara că *„singurul rost al Blocului a fost să sprijine guvernul"* (vezi N. Iorga, „Memorii", vol. II, p. 370).
[119] Dezbaterile adunării deputaților, ședința din 26 martie 1920, p. 1089.
[120] Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 34.
[121] Vezi „Patria", anul II, nr. 84 din 2 aprilie 1920, și Alex. Marghiloman, *op. cit.*, vol. V, p. 59.
[122] Printre persoanele care au demisionat se numărau: frații Gega, Emil Lungu, C. Bucșan, Octav Tăslăeanu, Anton Mocioni, I. Suciu, Dănilă Vasu, Teofil Dragoș, I. Duma ș.a., care au trecut peste cîtva timp la Liga poporului sau la liberali (vezi „Patria", anul II, nr. 71 din 1 aprilie 1920).
[123] Vezi „Țara nouă", anul II, nr. 54 din 4 aprilie 1920. Printre adepții unui partid țărănesc se numărau: Ion Preda, Toma Ienciu, Lucian Balint, Ion Soricu, Eugen Pisso ș.a.
[124] Arhivele Statului București, fond Consiliul dirigent, dosar 561/1920, fila 21.
[125] „Patria", an II, nr. 82, aprilie 1920 și „Uzurparea" din 4 iulie 1927, p. 170.
[126] Arhivele Statului București, fond Consiliul dirigent, dos. 643/1920, f. 16.
[127] Vezi N. Iorga, „Sept trei regi" București 1932, p. 345, la Alba Iulia a participat N. Iorga și I. Mihalache. Referindu-se la lucrările Congresului, N. Iorga scrie: *„. . . aici nu s-a pus problema unității de acțiune, ci a fost mai mult o invitație de a intra și noi în partidul național"* (ibidem).
[128] Aceste cuvinte au fost rostite de I. Maniu în expozeul făcut la Cluj (vezi „Patria", anul II, nr. 86 din 22 aprilie 1920).
[129] „Patria" anul II, nr. 92, 29 aprilie 1920.
[130] N. Iorga, *op. cit.*, p. 345.
[131] „Patria", anul II, nr. 93, din 30 aprilie.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru menținerea independenței și unității partidului, s-a hotărît — pentru a se pune capăt învinuirilor de „partid regional cu tendințe separatiste", dar mai ales pentru a contrabalansa acțiunea lui Averescu și a liberalilor de a-și pune candidaturi în viitoarele alegeri în Ardeal, ca *„P.N.R. să-și extindă organizarea sa politică pe întreg teritoriul României Mari, pe baza noului program politic"* [145]. În acest scop s-au și fixat pentru alegeri candidaturile lui Șt. C. Pop la Vîlcea, Al. Vaida la București, I. Maniu la Muscel și Iași, M. Popovici la Constanța etc. [146]. Însă, pentru a-și asigura un oarecare suport în acțiunea de extindere a organizațiilor politice și în vechea Românie și a nu rămîne izolați în fața penetrației economice și politice declanșate de liberali și de gruparea lui Averescu, liderii P.N.R. hotărăsc printr-o rezoluție a Congresului *„să sprijine Federația în lupta împotriva oligarhiei"* și să anunțe *„colaborarea cu partidele democratice în viitoarele alegeri"* [147].

Programul de „muncă" al P.N.R. — cum era intitulat — adoptat de Congres, constituia, în esență, o reluare și însiruire pe parcursul a XIII capitole a unor prevederi vagi, trîmbițate și în programele anterioare, dar care nici nu fuseseră băgate în seamă atunci cînd acesta a condus administrația Transilvaniei și guvernul țării. Astfel, în problema agrară, programul prevedea printre altele alcătuirea unei legi de expropriere și împroprietărire care *„să țină seama de nevoile reale ale țărănimii și de principiile democratice și să nu se admită modificări în defavoarea țărănimii"*. Or, este cunoscută opoziția pe care majoritatea membrilor din guvernul Vaida, în frunte cu el, au făcut-o proiectului întocmit de partidul țărănesc. [148].

Caracterul demagogic al programului ne apare și mai pregnant în capitolul privind reforma electorală. După ce se cerea *„o lege unitară de reformă electorală pe baza votului obștesc, egal, secret, obligatoriu"*, se prevede ca dreptul de vot *„să se acorde în măsură egală și femeilor"*, deși în memoria alegătorilor mai stăruiau încă conținutul și caracterul anacronic al legii adoptate de Consiliul dirigent cu puțin timp înainte.

Prevederile referitoare la reformele economice și financiare erau o reluare a vechilor teze în legătură cu *„libertatea comerțului, concursul statului la exploatarea cît mai intensă a bogățiilor țării, participarea statului la cîștigurile importului și exportului, impozit progresiv pe venit și pe articolele de lux, sprijinirea micii industrii și a industriei casnice"* etc. Unele din acestea ca naționalizarea mării industrii, confiscarea averilor făcute prin fraudă și abuz, reforma Băncii Naționale și a legislației privitoare la bănci, unificarea impozitelor și a monedei etc., reflectă dorința burgheziei ardelene de a sparge monopolul deținut de marea finanță liberală și în același timp de a lua unele măsuri de prevenire temporară a acțiunii acesteia, în drum spre acapararea bogățiilor din Ardeal.

În problema „ocrotirii sociale", după ce se cerea *„reglementarea muncii în funcție de stadiul actual de dezvoltare a țării și reglementarea dreptului de grevă"* și a raportului dintre patron și muncitor se preciza că *„introducerea arbitrajului obligatoriu este singurul mijloc de reglementare a diferendelor dintre capital și muncă, dintre patroni și muncitori"*.

Încercînd o apropiere doctrinară de partidul țărănesc, în program și-a făcut loc teza *„înființării de ferme model la sate și de cooperative la sate și orașe"*.

Fără îndoială, dacă am exclude latura demagogică și de propagandă electorală, „noul" program al P.N.R., prin prevederile cu caracter burghezo-democratic, ar fi situat acest partid în flancul forțelor progresiste care au acționat în această etapă, program a cărui înfăptuire ar fi constituit un pas înainte în dezvoltarea țării. Dar scopul urmărit de liderii P.N.R. prin acest program politic era în primul rînd refacerea capitalului politic pierdut, asigurarea sprijinului electoral în viitoarele alegeri, torpilarea acțiunilor de extindere a liberalilor și averescanilor în Ardeal, ca și o platformă care să le asigure colaborarea cu partidele din Federație (partidele țărănești, gruparea „independenților" a lui N. Lupu și partidul naționalist-democrat al lui Nicolae Iorga).

Eșecul tratativelor cu gruparea lui Averescu, măsurile administrative și politice luate de guvern, înființarea a numeroase organizații politice ale Partidului poporului în Ardeal și afișarea programului electoral al acestora, au ascuțit la maximum contradicțiile dintre aceste grupări politice. Așa se și explică de ce Congresul P.N.R. a hotărît retragerea imediată a lui Vasile Goldiș, ministru pentru problemele Ardealului, din guvernul Averescu, lucru ce s-a și realizat la 27 aprilie 1920 [149]. Cu ocazia unui turneu electoral pe care Averescu l-a organizat în Ardeal înaintea alegerilor, oficiosul P.N.R. „Patria" scria: *„Înainte de a-i zice «bine ai venit pe pămîntul Ardealului», să-l întrebăm: De ce ai venit? Ardealul nu te-a chemat dl. general!"* [150]. Aceasta, de fapt, făcea parte din arsenalul mijloacelor folosite de liderii P.N.R. după dizolvarea Consiliului dirigent, pentru a justifica că *„toate relele care bîntuiau Ardealul veneau de la București"* [151].

Desfășurată în aceste condiții, campania electorală ce urma să se încheie la sfîrșitul lunii mai a anului 1920, a înregistrat în general, dar în special în Ardeal, o tensiune politică puțin obișnuită.

---

[145] „Patria", anul II, nr. 93, din 30 aprilie, p. 2.
[146] Ibidem.
[147] Vezi „Patria", anul II, nr. 92/1920.
[148] În 1 aprilie 1920, „Patria", oficiosul P.N.R., arăta că dacă guvernul ar fi menținut proiectul de lege agrară al lui Mihalache, ar fi fost modificat (în sensul moderării lui).
[149] Arhivele Statului București, fond. Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 26/1920, f. 11.
[150] În legătură cu aceste fricțiuni, vezi I. Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 478 – 479.
[151] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

ciocnirile dintre organele administrației Averescu — care nu vroiau să piardă prilejul pentru a-și consolida pozițiile — și candidații P.N.R., obișnuiți pînă acum să fie „singurii aclamați" și „ovaționați de mulțime" [149] au căpătat în unele locuri aspecte destul de violente [150].

Cu toată presiunea făcută și mijloacele folosite de guvernul Averescu, această confruntare electorală a scos la iveală pierderea substanțială a popularității partidului național, urmare a antecedentelor activității politice desfășurate pînă acum. Din cele 121 de mandate depuse pentru alegerile din 3 iunie 1920, partidului național din Ardeal i-au revenit abia 23, față de 69 obținute de Partidul poporului [151]. Chiar și o serie de fruntași ai P.N.R. ca: dr. Aurel Lazăr la Orăștie, Octavian Rusu la Brad, I. Morariu la Deva, I. Agîrbiceanu la Zalău, dr. Vasile Ciorcniu la Hunedoara etc. sînt înfrînți de candidații Partidului țărănesc din Ardeal care au obținut 9 mandate și ai Partidului socialist — 6 mandate [152]. Însuși Iuliu Maniu a cîștigat candidatura în circumscripția Alba de Jos, doar cu 5 voturi mai mult decît socialistul Ion Crețu [153].

Rezultatul alegerilor parlamentare din 1920 a demonstrat în primul rînd faptul că și în Ardeal începuse procesul de diferențiere a maselor pe grupări politice, că digul care canaliza pînă acum aspirațiile maselor către P.N.R. se spărsese ca și „solidarismul ardelenesc", o dată cu desăvîrșirea unității statului național român. În același timp, alegerile au infirmat unul din punctele esențiale ale doctrinei „separatiste", susținute de liderii ardeleni, după care rămînerea lor într-o singură tabără politică, într-un bloc, le va oferi posibilitatea participării la toate guvernele ca arbitri ai situației, deoarece *„țara întregită nu poate fi guvernată fără participarea Ardealului"* [154], ei confundînd Ardealul cu P.N.R.

Pentru moment însă, psihologia dobîndită anterior de singurii și cei mai îndreptățiți conducători ai acestei provincii, dar mai ales mobilul material bine definit — acela de a nu lăsa nimănui din mîini exploatarea ei — i-au reținut și după înfrîngerea electorală să accepte fuziunea cu vreun partid, fie el din Federație sau dinafară, deși în acest interval de timp a tratat această problemă cu toate grupările, începînd de la partidul țărănesc și sfîrșind cu liberalii conservatori [155].

Hotărînd să rămînă mai departe o grupare politică independentă, liderii P.N.R. — îngroșînd rîndurile opoziției — au dezlănțuit în tot cursul anilor 1920—1921, atît prin parlament cît și în afară o campanie destul de zgomotoasă pentru răsturnarea guvernului Averescu, ușurînd astfel sarcina venirii liberalilor.

În „Consfătuirea celor 100 de la Cluj", ținută în zilele de 26 și 27 mai 1921 [156], s-a hotărît ca *„Partidul să-și susțină nealterată organizația sa, fără a fuziona cu nici unul din partidele țării, autorizînd însă Comitetul său Executiv să intre atît în parlament, cît și în afară în tratative cu partide democratice ale căror principii politice sînt în concordanță cu programul partidului național"*. Aceasta a constituit de fapt o dezlegare pentru tratativele pe care liderii P.N.R. le vor începe cu liberalii, renunțînd definitiv la parteneriii din Federația democrației social-naționale. În același timp, *„constatînd incapacitatea guvernului actual de a conduce treburile țării din lipsă de autoritate morală și politică"* [157], partidul național cere înlocuirea guvernului actual cu un guvern de concentrare democratică.

Perspectiva înlocuirii guvernului Averescu a declanșat o nouă efervescență în rîndul partidelor și grupărilor politice din România. După ce la mijlocul anului 1921 s-au pus bazele Partidului țărănesc unitar, — prin fuzionarea partidului țărănesc din vechea Românie cu cele similare din noile provincii —, iar Partidul național liberal — refăcut politic de puternica sa forță economică — înghițise o serie de fracțiuni burgheze din celelalte partide, se pune în față sarcina de a trece la acțiune pentru reorganizarea partidului și definirea liniei tactice. Astfel, la începutul lunii august 1921, conducerea P.N.R. publică „Principiile de organizare și statutul partidului" [158], își retrage deputații din parlament și începe campania în vederea schimbării guvernului Averescu. După o serie de adunări organizate la Deva, Cluj, Timișoara și în alte orașe, în care s-a cerut deschis „schimbarea lui Averescu" [159], la 18 septembrie 1921 s-a organizat la Alba Iulia o mare adunare la care au participat mii de oameni. În expozeul făcut cu acest prilej, I. Maniu a cerut fără amînare schimbarea guvernului Averescu și dizolvarea parlamentului. Pentru a se putea opri *„continuarea dezastrului*

---

[149] Arhiva C.C. al P.C.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 98.

[150] Vezi Arhivele Statului, București, fond Consiliu dirigent, dos. 55, 560, 565, 649, 1365/1920 etc., care vorbesc despre dispozițiile guvernului, încăierările ce au avut loc și rezultatul alegerilor. Semnificativ este faptul că în 21 de circumscripții s-a declarat balotaj, iar în 4, alegerile au fost anulate.

[151] Vezi Marcel Ivan, *op. cit.*, tab. IV.

[152] Vezi Arhivele Statului, București, fond Consiliul dirigent, dos. 563 și 564/1920.

[153] Ibidem, dos. 565/1920, f. 42.

[154] Vezi Octavian Goga, *op. cit.*, p. 76.

[155] „Patria", anul II, nr. 234, din 3 noiembrie 1920. *„Ardelenii — scria N. Iorga — negociază cu toată lumea, dar nu încheie cu nimeni. Au negociat și cu Marghiloman, care n-are partid"* (N. Iorga — „Memorii", p. 177).

[156] Vezi „Patria", anul III, nr. 115 din 30 mai 1921 și „Viitorul" nr. 3958 din 28 mai 1921.

[157] În Moțiunea votată, guvernul Averescu era acuzat de măsurile pripite și necugetate, de „așa-zisa unificare" care nu s-a făcut în conformitate cu Hotărîrile de la Alba Iulia, de încălcarea intereselor economice, politice și sociale, făcută prin schimbul nedrept al coroanelor, prin impozitele la export etc.

[158] Vezi „Patria", anul III, nr. 173, 7 august 1921.

[159] Vezi „Patria" anul III, nr. 210 din 20 septembrie 1921.

https://biblioteca-digitala.ro

căzut asupra țării prin regimul Averescu, P.N.R. trebuie să ia neîntîrziat parte la guvern[160]. *Dorința noastră* — declara I. Maniu — *este să se facă noi alegeri libere care să dea un guvern de concentrare, aceasta fiind o sentință de moarte pentru partidul gl. Averescu*".

După ce cei 500 de delegați au aprobat hotărîrile conducerii P.N.R. de a nu mai participa la lucrările parlamentului ca și despărțirea de partidele din Federație, în special de partidul țărănesc, pentru vîrfurile burgheziei din Ardeal se deschidea larg poarta unei colaborări cu partidul liberal. Condițiile acestei colaborări se întemeiau pe o acțiune comună pentru răsturnarea guvernului Averescu și dizolvarea camerelor, constituirea unui nou guvern cu menirea să facă noi alegeri, organele administrative și deputații să fie desemnați de partidul național, în Ardeal să nu se ia nici o măsură fără consimțămîntul partidului național[161].

Însă, în dorința lor de a ajunge din nou la guvern și mai ales de a-și păstra o anumită autonomie în administrarea acestei provincii, liderii P.N.R. n-au înțeles că această colaborare nu era decît o momeală în planurile liberalilor de a dezmembra forțele coalizate cîndva în Blocul parlamentar și în Federație și a lovi și prin ele în partidul și guvernul Averescu.

Tratativele cu partidul liberal, inițiate și susținute de unele elemente din conducerea P.N.R. ca: Șt. Cicio-Pop, Mihai Popovici, Alex. Lepădatu, Sever Dan ș.a.[162], interesate în colaborarea cu finanța liberală, au provocat o puternică reacție în rîndul tineretului din conducerea partidului — Voicu Nițescu, Valeriu Branițte, I. Agîrbiceanu ș.a., care amenințau cu o nouă sciziune[163].

În fața acestei situații, ca și a refuzului lui I.C. Brătianu de a se angaja că *„Partidul liberal nu-și va întinde raza de activitate și pe mai departe în Ardeal"*, Maniu a rupt tratativele. În comunicatul publicat de P.N R., după ce se motiva că acesta *„nu consideră nepotrivit de a trata cu toate partidele țării în aceste împrejurări"* se arăta că: *„Partidul național n-a putut conveni cu partidul liberal de dincoace de munți (Ardeal și Banat) să i se acorde o independență și influență politică care să depășească limitele reale"*[164].

Continuînd goana după guvern, conducerea P.N.R., după ce a refuzat colaborarea cu guvernul interimar al lui Take Ionescu, pe motiv că acesta nu are asigurată posibilitatea dizolvării actualelor corpuri legiuitoare[165], a ajuns din nou la tratative cu liberalii. Brătianu, care nu mai dorea o colaborare cu ardelenii, le-a oferit — la insistența regelui — două portofolii, cîteva prefecturi și 20 de locuri în parlament[166]. Refuzul lui Maniu de a accepta propunerea l-a satisfăcut pe Brătianu care la 19 ianuarie 1922 a format singur guvernul. Din acest moment, focul criticii P.N.R. își va regla tirul către P.N.L. Într-un manifest publicat la începutul anului 1922, sub denumirea „Chemare la luptă" se spunea: *„Țara a fost dată pe mîna lui Brătianu, care se deosebește de Averescu doar prin nume, încolo el este tot din țara veche, tot din lumea ciocoiască, vrînd să stăpînească singur, fără ardeleni și bănățeni"*[167].

Înfrînt din nou în alegerile din mai 1922[168], P.N.R. se vede nevoit să se apropie treptat de opoziția din vechea Românie, fuzionînd în 1923 cu rămășițele takiștilor, în 1925 cu gruparea lui Iorga, iar în 1926 cu partidul țărănesc, asigurîndu-și astfel o bază mai largă care-l va impune la guvern către finele anului 1928.

---

[160] Vezi „Patria", anul III, nr. 210 din 20 septembrie 1921; „Îndreptarea", anul IV, nr. 217 din 21 septembrie 1921
[161] Vezi „Îndreptarea", anul IV, nr. 220 din 24 septembrie 1921.
[162] D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 69 – 70.
[163] „Îndreptarea", anul IV, nr. 220 din 24 septembrie 1921.
[164] „Patria", anul III, nr. 263 din 23 noiembrie 1921.
[165] Ibidem, anul III, nr. 287, din 22 decembrie 1921.
[166] C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 1026, 1058.
[167] Arhivele Statului București, fond M.A.I., dos. 193/1922, f. 2.
[168] În aceste alegeri Vasile Goldiș a căzut la Ineu, Șt. Cicio-Pop la Deva etc. (Ibidem dos. 1355/1922, f. 14).

RÉSUMÉ

Les auteurs démontrent que ce sont les aspects social, économique et politique qui ont radicalement influencé la tactique et le programme de combat du P.N.R. de Transylvanie.

Le P.N.R. a été obligé, sous la pression des masses, de la classe ouvrière et du P.S.D. de Transylvanie, qui ont milité le plus conséquemment pour la réalisation des desiderata nationaux — l'union de tous les roumains dans un état unitaire — d'accepter l'inclusion dans la Déclaration de quelques révendications sociales.

Après la réalisation de l'union, les sommets de la bourgeoisie transylvaine entrent en conflit avec la grande bourgeoisie de l'ancienne Roumanie; en même temps les divergences dans le sein de la direction du P.N.R. augmentent.

Pour pouvoir garder la « solidarité » politique et « l'homogénéité » du Parti, la direction du Parti était obligée de trouver un nouveau programme politique. Pour cela, on a repris quelques points de la Déclaration d'Alba Iulia, mais, du fait que les problèmes sociaux qui agitaient les masses ouvrières n'avaient pas été solutionnés, le Parti a perdu son crédit politique si longtemps accumulé.

Cette situation a déterminé, d'un côté, la séparation du P.N.R. de quelques groupements politiques qui vont s'allier aux groupements et partis de Roumanie, et de l'autre côté, le rapprochement du P.N.R. même des partis et organisations d'opposition, jusqu'à ce qu'en 1926 il fusionnera avec le Parti des laboureurs, donnant ainsi naissance au Parti national des laboureurs.

https://biblioteca-digitala.ro